

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií

Bakalářská práce

Barbora Kramářová

Novelistika Emilijana Staneva

(s ohledem na českou recepci jeho díla)

A short-story production of Emilijan Stanev (with regard to the Czech
reception of his work)

2013

Vedoucí práce: PhDr. Marcel Černý, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne

.....
Jméno a příjmení

Poděkování:

Zde bych chtěla poděkovat vedoucímu práce PhDr. Marcelu Černému, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a za čas věnovaný konzultaci problematiky.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá novelistickou tvorbou v díle Emilijana Staneva (1907-1979). V úvodních kapitolách jsou nastíněny obecné rysy novely společně se stručným Stanevovým životopisem a celkovou vývojovou charakteristikou jeho stylu a významnějších próz (s výjimkou poměrně rozsáhlé tvorby pro děti). Těžištěm práce je literárněhistorický kontext (dobové přijetí, celkový přínos) a interpretace pěti novel: *Чужденец* (1945 v knize *Делмици и праъници; Cizinec*), *В тиха вечер* (1948; *Za tichého večera*), *Крадецът на праскови* (1948; *Zloděj broskví*), *Чернишка* (1950; *Černouška*) a *Търновската царица* (1973; *Trnovská princezna*). Stranou nezůstává ani problematika českého přijímání Stanevova díla. Cílem práce je podat detailní analýzu novelistiky jednoho z nejvýznamnějších bulharských spisovatelů minulého století a upozornit rovněž na české překlady a s nimi související otázky literárně kritické reflexe a recepce Stanevovy tvorby v českém (částečně též slovenském) prostředí.

Resumé

The work is dealing with the short story elements in the work of Emiliyan Stanev. The initial chapters outline the basic features of a short story together with the characteristic and introduction to the Bulgarian literature in the first part of the 20th century. Then it is further extended by the author's biography with a regard to his style and important pieces. The core of the work is thematic analysis of his five short stories: *The Stranger* (1945), *In a Silent Night* (1948), *The Peach Thief* (1948), *Chernishka* (1950), *The princess of Trnovo* (1974). The main goal is to give a comprehensive analysis of the interwar Bulgarian short story production by the specific examples of one of the most significant Bulgarian writers of the last century. The conclusion of my thesis is focused on the reception of the work of Emiliyan Stanev in the Czech setting.

Klíčová slova

Emilijan Stanev (1907-1979) – novela – psychologická próza – bulharská literatura – animalismus – Veliké Trnovo – válka v literatuře – recepce literárního díla – české překlady z bulharské literatury

Key words

Emiliyan Stanev (1907-1979) – short story – psychological prose – bulgarian literature – animal literature – Veliko Trnovo – war in literature – reception of literary work – czech translations from bulgarian literature

Obsah

1. Úvod	8
2. Biografie Emilijana Staneva	10
3. Vývojová charakteristika Stanevova stylu a významnějších prozaických děl	14
4. Novela jako literární žánr	20
5. Novelistika Emilijana Staneva	27
5.1. Cizinec	27
5.2. Za tichého večera	31
5.3. Zloděj broskví	36
5.4. Černouška	42
5.5. Trnovská princezna	48
6. Stanevovo dílo v českém prostředí – reflexe, překlady a recepce	53
7. Závěr	59
8. Bibliografie	61

1. Úvod

Ve své bakalářské práci se zabývám analýzou a interpretací pěti novel bulharského spisovatele druhé poloviny dvacátého století Emilijana Staneva, jednoho z nejvýznamnějších domácích tvůrců své doby. Ve své prozaické tvorbě se soustředil především na novely, povídky ze světa divoké přírody a historicko-filozofické romány. Stanevova novelistická tvorba je důležitým svědectvím o bulharské společnosti minulého století.

Ačkoli není Stanev znám široké veřejnosti, jeho díla a především novely, stojí za zmínku a důkladnější zkoumání vzhledem ke svým různorodým vlastnostem a umělecké hodnotě. Mezi pět interpretovaných novel jsou zařazena tematicky podobná díla, která si jsou podobná v mnoha aspektech, na druhé straně se však liší ve skrytém smyslu fiktivních příběhů a dějinném podtextu.

Literární žánr novely se řadí mezi nejspecifičtější literární útvary, jejichž prostřednictvím Stanev reagoval na tehdejší potřeby společnosti a s jehož hrdiny se vracíme do Bulharska v období balkánských válek (*Търновската царица*)¹, první světové války (*Крадецът на праскови*)² a druhé světové války (*В тиха вечер*)³.

Dějinný kontext ovšem nestojí na prvním místě, důležitější jsou autorovy postavy, které tvoří hlavní těžiště jeho novel. V mnoha z nich je hlavní hrdinkou žena, do jejíhož vnitřního světa se Stanev dokáže tak věrohodně vžít. V jeho ženských postavách se odráží a zrcadlí společenské vnímání ženy té doby, její postavení, ale také její niterný svět, touhy a prázdnota (*Чужденец*)⁴. Poněkud stranou stojí animalistické povídky z prostředí bulharské přírody, ne však bezdůvodně. Ty pouze dokazují, jak je autor schopen dívat se na svět očima nejen svých lidských hrdinů, ale také těch zvířecích, jak je tomu v novele s liščí protagonistkou (*Чернишка*)⁵. Všechny tyto novely spojuje obrovský cit pro detail v popisu

¹ STANEV, Emilijan. *Търновската царица; Крадецът на праскови; Вълкът; Скот Рейнолдс и непостижимото*. София: Български писател, 1973; *Trnovská princezna*. Slovensky vyšlo v širším výboru knihy *Zloděj broskýň*. Přel. Ján KOŠKA. Bratislava: Smena, 1974. - Dále pod názvem *Trnovská princezna*.

² STANEV, Emilijan. *Крадецът на праскови*. София: Народна култура, 1948; *Zloděj broskví*. Přel. Zdeněk a Věra URBANOVI. Praha: Československý spisovatel, 1960. - Dále pod názvem *Zloděj broskví*.

³ STANEV, Emilijan. *В тиха вечер*. София: Народна култура, 1948; *Za tichého večera*. In: *Bulharsko v povídce*. Přel. Zdenka HANZOVÁ. Praha: Družstvo Dílo, 1950. - Dále pod názvem *Za tichého večera*.

⁴ STANEV, Emilijan. *Делници и празници*. Sofija: Chemus, 1945; *Cizinec*. V širším výboru knihy *Zloděj broskýň*, Přel. Ján KOŠKA. Bratislava: Smena, 1974. - Dále pod názvem *Cizinec*.

⁵ STANEV, Emilijan. *Чернишка*. София: Народна култура, 1950; *Černouška*. Přel. Zdeněk a Věra

hrdinova vnitřního světa a v zobrazení prostředí a okolí, ve kterém se příběhy odehrávají.

V úvodních dvou kapitolách se zaměřuji na životopis Emilijana Staneva a vývojovou charakteristiku jeho stylu. Ráda bych představila krátce i další významná díla, která zásadním způsobem zasáhla do rozvoje národní literatury, především Stanevovy romány a animalistickou tvorbu. V ohnisku bulharských literárních dějin ovšem stojí řada dalších důležitých literátů věnujících se novele. Proto následně stručně představuji samotný vývoj žánru novely jak v bulharském, tak ve světovém měřítku.

Při interpretaci novel se jako o východisko opírám o dobové recenze⁶ z různých bulharských periodik a jiných pramenů. Dříve než přistupuji k interpretaci, pokouším se zasadit každou z novel do literárního kontextu a uvádím stručný obsah díla. Poté přecházím k samotné interpretaci, přičemž se zaměřuji na srovnání symptomatických rysů Stanevovy novelistiky s obecnými vlastnostmi novely. Velký důraz je kladen na postavu vypravěče a úlohu postav v příběhu s ukázkami děl doprovázených bulharským originálem, s nimiž jsem také pracovala.

Po samotné interpretaci novel přibližuji recepci a reflexi Stanevovy tvorby v českém a ve slovenském jazykovém prostoru.⁷ Jádrem mé bakalářské práce je část interpretační, nicméně dle mého názoru, reflexe bulharské literatury a samotné osobnosti Emilijana Staneva tvoří neméně důležitou součást práce, jež může posloužit jako souhrnný přehled, z něhož si lze utvořit obraz o dobovém vnímání díla i osobnosti Emilijana Staneva, o frekvenci bulharských překladů a o názorech českých literárněvědných bulharistů, kteří se danou problematikou zabývali. Je podána také bibliografie českých a slovenských překladů a v závěru je zhodnocen ohlas Stanevovy tvorby u nás a na Slovensku.

URBANOVI. Praha: SNKLU, 1964. - Dále pod názvem *Černouška*.

⁶ JANEV, Simeon. – KOLEVA, Petja. *Атлас на българската литература 1944–1968. Книгите, критиците, авторите, нови периодични издания*. Пловдив: ИК ЖАНЕТ-45, 2006.

CANEV, Georgi a kol. *Речник на българската литература III. П–Я*. София: Издателство на Българската академия на науките, 1982, s. 345–351.

⁷ Vzhledem k práci s některými slovenskými vydáními se zabývám zčásti i slovenskou recepcí.

2. Biografie Emilijana Staneva

Spisovatel Emilijan Stanev se narodil ve Velikém Trnovu jako Nikola Stojanov Stanev 28. února 1907. Již od dětství se projevovala jeho povaha zvědavého pozorovatele světa lidí a přírody. Okouzlen okolní krajinou Velikého Trnova se vydával spolu se svým otcem, Stojanem Stanevem, na lovecké výpravy. Záliba v lovu a v objevování přírody se výrazně otiskla do Stanevovy literární tvorby a provázela ho celým životem. Jestliže dobrodružnou povahu zdědil po svém otci, jeho matka - Marija Stojanova - mu předala svou lásku k literatuře a bulharskému jazyku.⁸

Během roku 1922 se Stanev spolu se svými rodiči a sestrou přestěhoval do Eleny. Stejně jako život v Trnovu, i Elena mělo na Staneva zásadní vliv. Jak sám říká: „Jestliže ve mně Trnovo vzbudilo zájem o historii, Elena mě přivedla k bulharské literatuře.“⁹ Začal se věnovat četbě hodnotné literatury, zpěvu a hře na housle. Mimo kulturu se v něm probudil také zájem o filozofii a její existenciální otázky. V důsledku upřednostňování všech svých zálib před studiem byl posléze vyloučen ze školy v Eleně a své vzdělání zakončil ve Vrace jako soukromý student.

Zájem o kulturu ho přivedl ke studiu malířství na Akademii výtvarných umění v Sofii. Po několika měsících ale Akademii opustil, nebyl si jist svým dostatečným malířským nadáním, avšak tato zkušenost „dívat se na svět okem malíře“ v něm zanechala stopy, a proto byl později schopen tak barvitě a detailně líčit prostředí svých příběhů. K dalšímu studiu ho přivedl bezpochyby jeho otec, který chtěl mít ze syna advokáta, což ale Staneva nelákalo, a tak se zapsal na Svobodnou Univerzitu v Sofii na obor finance a úvěr.

V průběhu svého života, především v mládí, vystřídal Stanev více zaměstnání. Ačkoli na Svobodné univerzitě po několika semestrech studium ukončil, financím se věnoval jako kontrolor na Ministerstvu financí a posléze jako úředník Sofijské obecní rady. Více než zaměstnání úředníka ho v jeho životě a tvorbě ovlivnilo povolání správce lovecko-rybářského okrsku Bukovec v elenské horské oblasti na Velikotrnovsku, jehož okolí tak dobře znal ze svého dětství.

⁸ Srov. PANTELEEVA, Nina. *Емиліян Станев. Литературно-критически очерк*. София: Отечество, 1980, s. 15–16.

⁹ SARANDEV, Ivan. *Емиліян Станев*. София: БАН, 1977, s. 14.

Objevování krásy, přírody, lovu a filozofie – tak by se dal charakterizovat hlavní inspirační okruh Stanevových počátečních děl. Ovlivněn bulharskými klasiky (Vazovem, Elinem Pelinem, Jovkovem),¹⁰ ponořil se Stanev do četby literatury a začal psát své první povídky jako pětadvacetiletý mladík.¹¹ Kritikou pozitivně přijatá díla nejprve vycházela v literárních časopisech, později jako samostatné sbírky povídek.

Roku 1946 se Stanev vrátil do Sofie, kde se stal redaktorem časopisu *Ловец*, následně působil v rámci periodika *Литературен фронт* a nakladatelství *Народна младеж*. I přesto, že ho práce redaktora rozptylovala v jeho vlastní prozaické tvorbě, věnoval se redigování cizích textů velmi zodpovědně. Jako vedoucí rubriky beletristiky se pohyboval neustále v literárním prostředí, a díky mnoha rukopisům, které mu do redakce chodily, také přispěl k jeho obohacení o nové talentované spisovatele.¹²

Později, roku 1956, redaktorskou činnost opustil a naplno se věnoval tvorbě svého nejrozsáhlejšího románu *Иван Кондарев*, 1958–1964 (vyšlo ve slovenském překladu *Výbuch I-II*, 1980), jemuž zasvětil celých čtrnáct let svého života.

V šedesátých letech se věnoval tvorbě románů a především literatuře pro děti a mládež, v níž se stal jedním z nejvýznamnějších představitelů.¹³ Jako důkaz o Stanevových tvůrčích kvalitách a významu pro bulharskou literaturu mu byla udělena mnohá ocenění; dvakrát jím byl titul Hrdiny socialistické práce (*Герой на социалистически труд*, v letech 1967 a 1977), poté titul Národního představitele kultury (*Народен деятел на културата*, 1966), či titul nositele velké ceny za literaturu města Sofie (*Носител за голямата награда за литература на града София*, 1977), jež mu byla udělena na počest jeho sedmdesátých narozenin.¹⁴

Stanev se zapojil také do veřejného života, v hlavní řadě se snahou pozvednout literaturu a kulturu a přispět svou osobou k jejímu prospěchu. Jako zástupce Šestáho národního shromáždění pro volební okrsek v Dimitrogradsku se zasloužil o mnohé činy ve

¹⁰ V následujících kapitolách se autorům věnuji podrobněji.

¹¹ Srov. PANTELEEVA, Nina. *Емилиян Станев*. [op. cit., pozn. 8], s. 18–19.

¹² Srov. *Ibidem*, s. 24.

¹³ Také na mezinárodním poli. Knihy *Къщичка под снега*, 1954 (*Chaloupka pod sněhem*, 1977) a *През води и гору*, 1943 (*Ježek Pospíchálek a želva Loudalka*, 1976) byly nejprekládanějšími autorovými díly.

¹⁴ PANTELEEVA, Nina. *Емилиян Станев*. [op. cit., pozn. 8], s. 28.

prospěch kulturního obohacení. Byl prvním a jediným, kdo hlasoval v Národním shromáždění v novodobé historii proti *Zákonu o sjednávání smluv o uměleckých dílech* a dále otevřeně vystoupil proti připravované reformě bulharského jazyka, podle níž měla být uzákoněna změna pravopisu, a bulharská mluva v důsledku toho rozdělena na západní a východní. Za jeho významnou literární tvorbu a aktivní vztah k bulharskému jazyku Bulharská akademie věd rozhodla o zvolení Staneva jako řádného akademika mezi členy Bulharské akademie věd (БАН – Българската академия на науките, 1974).

Ačkoli nerad cestoval, ve svém životě se podíval do mnoha zemí. Navštívil několikrát Francii, Anglii, Německo či Mongolsko. Jako Bulhar se necítil v zahraničí dobře, zvláště pro nazírání cizinců na bulharský národ jako na méněcenný. V těchto chvílích konfrontoval Bulhary s dalšími národy a byl na svou zemi a její kulturní odkaz a historii náležitě hrdý.¹⁵

Jeho tvorba byla nicméně v řadě zemí překládána, zejména v socialistických zemích, ale také například ve Francii, Anglii či USA. Dokladem o mezinárodních kvalitách Staneva bylo pozvání anglického PEN klubu¹⁶ do Velké Británie.

Mnoho z jeho literárních děl se dočkalo také filmového zpracování. Mezi jednoznačně nejvýznamnější filmová ztvárnění patří *Zloděj broskví* (uveden 9. listopadu 1964 na festivalu bulharského filmu ve Varně) režiséra Vala Radeva. Film byl oceněn speciální cenou poroty a získal řadu dalších cen, především díky vynikajícímu hereckému obsazení. V dalších ztvárněních Stanevových prozaických děl byly uvedeny filmy *Za tichého večera*, na jehož scénáři se podílel sám autor, *Ivan Kondarev* (15. ledna 1974) a *Trnovská princezna* (Janko Jankov, 1981). Značný úspěch zaznamenalo mimo jiné i divadelní prostředí, a to díky dramatisaci románu *Ancikrist* (divadlo v Plovdivu, 1978), *Ivan Kondarev* (Národní divadlo *Ivan Vazov*, 1981) či *Legenda o Sibirinovi* (divadlo *Sava Ognjanov*, 1981).

V soukromém životě byl Stanev dvakrát ženat. Po prvním neúspěšném manželství s Ekaterinou Mogilanskou poznal svou životní partnerku Nadeždu Nikolovu Kožucharovovou, se kterou byli sezdáni koncem roku 1949 a prožili spolu bezmála třicet let. Nadežda byla až

¹⁵ O cestování se zmiňuje v rozhovorech s Ivanem Sarandevem; SARANDEV, Ivan. *Емилиян Станев. Литературни анкети*. София: ИК ЛИК, 2007, s. 122.

¹⁶ Mezinárodní PEN klub - International PEN, je celosvětové sdružení spisovatelů, založené 5. října 1921 ve Florence Restaurantu v Londýně na shromáždění jedena čtyřiceti anglických spisovatelů. - <http://www.pen-international.org/>

do konce života jeho velikou oporou a podporovatelkou v jeho literární tvorbě. Také ovšem i pravidelnou čtenářkou a rádcem. Sama pracovala jako učitelka a překladatelka z francouzského jazyka. Ke konci života se rozhodla vydat Stanevovy paměti *Дневник с продължение, 1979 (Deník s pokračováním)* a *Ден след ден, 1983 (Den za dnem)*, z nichž mnozí další spisovatelé, zabývající se jeho odkazem, čerpali (Ivan Sarandev, Nina Pantaleeva).

Emilijan Stanev zemřel 15. března 1979 v Sofii, ale dle svého dřívějšího přání byl pohřben v rodném Velikém Trnovu. Jako projev úcty bylo v jeho rodišti vytvořeno Muzeum Emilijana Staneva a také pamětní deska na místě jeho bývalého domu, kterou vyhotovil, Veličko Minekov.¹⁷ Bulharská literární společnost si pravidelně připomíná každé desetiletí od narození tohoto významného autora dvacátého století.

¹⁷ Стр. Къща музей "Емилиян Станев". Webdesign and support © Studio Sunstorn VT. Доступн <http://www.emstanevmuseum.org/biography.htm>

3. Vývojová charakteristika Stanevova stylu a významnějších prozaických děl

Počátky literární tvorby Emilijana Staneva byly na přelomu třicátých a čtyřicátých let, kdy se v bulharské literatuře začal rozvíjet především román a povídka. Po mnoha příspěvcích do literárních časopisů, jako byly *Съдба*, *Изкуство и критика* či *Българска мисъл*, se rozhodl publikovat svou první knihu *Примамливи блясъци*, 1938 (*Vábivé záblesky*). Dílo obsahovalo několik povídek, jež se zaměřovaly na problémy „malého člověka“¹⁸ se stalo určující pro autorovu budoucí tvorbu. Svě hrdiny vylíčil jako pesimistické jedince v bezvýchodných situacích, každodenní ubíjející realitě, bez větších ideálů či snů.

V prvních letech své tvorby se Stanev soustředil na sugestivní vyprávění ze světa zvířat a přírody, která byla plná lyrismu a v nichž byla patrná jeho láska k přírodě. Z. Urbanovi tyto prózy „svou propracovaností a kompoziční sevřeností připomínají čistotu linií klasických kreseb miniaturistů“.¹⁹ Není náhodou, že byl schopen tak důkladně a detailně vnímat zvířecí svět. Jako velký pozorovatel a milovník přírody se během svých toulek bulharskou krajinou již od malička seznamoval s jejími obyvateli. Tato jeho láska se prolínala napříč celou jeho literární tvorbou.

Stanevovo animalistické období²⁰ bylo zahájeno sbírkou povídek *Сами*, 1940 (*Sami*), později na ni navázalo bezpočet dalších animalistických knih o přírodě a zvířatech. Mezi nejznámější patří *Вълчи ноци*, 1943 (*Vlčí noci*), *Дува птица*, 1946 (*Divoký pták*) či *Тежък живот*, 1948 (*Těžký život*).²¹ Seznámili jsme se v nich s obyvateli bulharského lesa a hor, jejichž prostřednictvím poznáváme surovost zvířecího světa.²² Stejně tak i nahlížel na smrt -

¹⁸ Stojan Iliev rozvíjí pohled na Stanevovy hrdiny *Vábivých záblesků*; Srov. ILIEV, Stojan. *Българската мадона*. София: Издателска къща Христо Ботев, 1998, s. 233–241.

¹⁹ Doslov Zdeňka Urbana; STANEV, Emilijan. *Zloděj broskví*. [op. cit., pozn. 2], s. 68.

²⁰ Animalismus je „teorie odvozující formy lidského jednání a společenských struktur od úzkých vazeb člověka ke zvířecí říši.“ Ústav Dálného východu. *Glosář odborných termínů*. Copyright © 2010 FF UK. Dostupné z: <http://udlv.ff.cuni.cz/oppa/glosar.html>. V literárním kontextu jde o specifický povídkový útvar, kdy je život líčený z pohledu zvířat.

²¹ V českém prostředí vyšla sbírka povídek *Stopy v lese* obsahující tato díla, sestavená a přeložená Věrou Urbanovou, Praha: Svoboda, 1973.

²² Jak je tomu například v povídce *Vlčí noci*, kdy jsme svědky napínavého putování vyhladovělých vlků, které nakonec hlad dožene k obětování jednoho člena smečky.

„chápal ji jako nutnost života samého“²³ a při všech popisech ze života divoké zvěře dával důraz na pudové zákony, které v přírodě panují.

Stanev se ve své animalistické tvorbě nevěnoval pouze zvířecímu pohledu na svět, ale projevila se tu také jedna z jeho velkých vášní, kterou byl lov. Již od mládí tíhnul k této činnosti a také se jí naplno oddával. Mezi mnoha příběhy bych zmínila dílo *Януарско гнездо*, 1953 (*Lednové hnízdo*), které bylo autorovou vzpomínkovou prózou, v níž se vracel coby dvanáctiletý chlapec ke svým loveckým zážitkům a popsal čtenářům kraj svého dospívání, okolí města Elena. Výrazně se zde věnoval postavě lovce a způsobu, jakým vnímá svůj předmět zájmu. Kritika²⁴ především vyzdvihovala jeho zaujetí popisem pohybu zvěře a všech přírodních krás krajiny. Nad filozofickým aspektem života a smrti v souvislosti s lovem uvažoval v krátké povídce *Смъртта на една птица*, 1984,²⁵ kdy na pozadí probíhající války lovec lituje zabití bezbranného tvora, přemítá především o smrti a snaží se jí porozumět.

Svémi povídkami a novelami ze světa zvířat se řadí k dalším významným světovým prozaikům, jako byl například sovětský spisovatel Michail Michajlovič Prišvin,²⁶ Ernest Thomson Seton,²⁷ z českého prostředí všem známý Rudolf Těsnohlídek²⁸ se svou *Liškou*

²³ SARANDEV, Ivan, In: ŠIŠOVA, Magdalena. *Речник по нова българската литература 1878–1992*. София: Хемус, 1994, s. 340.

²⁴ Srov. NIKOLOV, M. In JANEV, S. – KOLEVA, P. *Атлас на българската литература 1944–1968*. [op. cit., pozn. 6], s. 133.

²⁵ *Smrt ptáka*, slovensky ve sbírce *Lesnou stopou*. Prel. Vincent Blanár a Milka Blanárová. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1961.

²⁶ Michail Michajlovič Prišvin (1873–1954) - ruský sovětský spisovatel, autor básnických práz o přírodě ruského severu. Stejně jako Stanev tíhl ke všemu živému a svými pozorovacími schopnostmi byl schopen přenést barvitý svět živočichů ze sibiřské přírody na stránky svých knih pro děti, dospělé či cestopisy. V mládí tíhl k umění a stejně jako Stanev svou vášeň promítl do slov a popisů. Srov. ČÍŽKOVÁ, Marta, In: HRALA, Milan a kol. *Slovník spisovatelů, Sovětský svaz II (L–Ž)*. Praha: Odeon, 1978, s. 248–250.

²⁷ Ernest Thomson Seton (1860–1946) - anglický spisovatel, během 80. let začal publikovat své povídky o zvířatech, ve kterých čerpal stejně jako Stanev ze svých bohatých zkušeností lovce a milovníka přírody. Dalším společným znakem se Stanevem byla jeho záliba v malbě. Srov. Ron Edmonds © 2012 The Ernest Thompson Seton Pages. Dostupné z: <http://etsetoninstitute.org/biography/>

²⁸ Rudolf Těsnohlídek (1882–1928) - český spisovatel, básník, dramatik, novinář a překladatel. Těsnohlídkova literární tvorba je rozdělena do dvou značně odlišných celků. Pro první bylo charakteristické subjektivní vyjádření formou lyriky a meditativní prózy. V této době na přelomu století vycházejí díla jako *Nénie* (1902), *Dva mezi ostatními* (1906), básnické sbírky *Den* (1923) a *Rozbitý stůl* (posmrtně 1935). Proslulejší etapou Těsnohlídkovy tvorby byla ale literární činnost spjatá s publicistikou, kdy se proslavil především jako fejetonista. Žurnalistice se věnoval celý dvacet let svého života, během jehož vyšla řada oblíbených děl

Bystrouškou, která se velmi podobá novele o lišce *Černoušce*, jejíž analýze a srovnání obou děl se věnují páté kapitole.

Emilijana Staneva nedávám do spojitosti s přírodní tematikou pouze v období jeho rané tvorby. Zvířecím světem byl okouzlen celý svůj život a také se mu věnoval až do konce své literární činnosti, kdy ještě vytvořil mnoho knih pro děti a mládež čerpajících náměty z lesů, hor a strání. V posledních desetiletí jeho života vyšla díla jako *Вълкът*, 1970 (*Vlk*), *Скот Рейнолдс и непостижимото*, 1971 (*Skot Reynolds a nedosažitelné*) a *Язовецът*, 1975 (*Jezevec*).

Zásadní změna uměleckého stylu, kde se od popisu barvitých přírodních krás přesunul k popisu člověka, jeho psychiky a společenského konfliktu, byla patrná na konci čtyřicátých let. Sám autor²⁹ vysvětluje odklon od animalistických povídek svým aktuálním zájmem o člověka a jeho místo ve společnosti.

„Navzdory kulturní atmosféře přechodného historického období (mezi lety 1944–1949), které by se dalo do velké míry definovat jako období *aktuální literatury* (žalmy, ódy, agitky, fejetony, politická a kritická publicistika), v této době se projevuje významně i vývoj uměleckých tendencí od konce třicátých do začátku čtyřicátých let.“³⁰ Do této doby se také řadí Stanevova díla *Cizinec*, *Za tichého večera* a *Zloděj broskví*.

Jako mnoha dalším spisovatelům žijícím v první polovině dvacátého století, také do života Emilijana Staneva zasáhla válka a zásadně tak ovlivnila jeho tvorbu. Jejímú tématu se věnoval především ve svých krátkých prozaických dílech – v novelách *Za tichého večera*, *Zloděj broskví* a *Trnovská princezna* (která však vznikla o mnoho let později). Prostřednictvím dramatických osudů hlavních hrdinů jsme se vrátili do období hladu a bídy. Téma války však nebylo prioritním poselstvím novel. Byl jím duševní svět jeho postav, mezi nimiž často vévodí silné ženské typy a z jejichž ženské perspektivy jsou mnohdy líčeny osudy ostatních protagonistů.

Právě ženské literární postavy se staly důležitým aspektem autorova stylu. Nemusejí

vydávány na pokračování v Lidových novinách jako *Poseidón* (1916), *Počochlencovi příběhové* (1917), a *Kolonia Kutejsk* (1922). Pro noviny vznikla i nesmrtelná lyrická pohádka *Liška Bystrouška* (1920), v níž je originálním způsobem použito střídání jazykových vrstev a dialektů. Liška Bystrouška se stala nejúspěšnější autorovou povídkou, jež se dočkala také operního zpracování Leoše Janáčka. Srov. MENCLOVÁ, Věra - VANĚK, Václav a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2000, s. 655–656.

²⁹ O svých motivech vypráví v rozhovorech s Ivanem Sarandevem. Srov. SARANDEV, Ivan. *Emilijan Stanev*. [op. cit., pozn. 9], s. 24; 40.

³⁰ IGOV, Svetlozar. *Кратка история на българската литература*. София: Просвета, 1996, s. 495.

být nutně hlavními hrdinkami díla, ale výrazně jeho děj ovlivňují, zejména pak ovlivňují muže. Stanev se tématu znázornění osudu krásných žen zabýval v mnoha svých dílech a sám se pokoušel porozumět jejich složitému nitru. Jak sám ale říká, „žena je ve své hluboké podstatě rozdvojenou osobností“³¹ a s tímto náhledem na ženské pohlaví vyobrazil hlavní hrdinku novely *Zloděj broskví* či románů *Ivan Kondarev a Tuxuk a Hazapuň* (*Tichik a Nazarij*, 1976). Své postavy, ať už ženské či mužské, vždy dával do spojení s prostředím, ve kterém se nacházejí. Tím bylo často Stanevovo rodné Veliké Trnovo, místo, k němuž měl velmi silný vztah a k němuž se váže řada vzpomínek, ze kterých následně čerpal. Jeho maloměstský ráz přidává lidským příběhům na dramatickosti a autenticitě.

Autorovy novely se v Bulharsku setkaly s velkým úspěchem, avšak autor se posléze uchýlil k jinému literárnímu žánru - románu. V té době také nastupuje doba socialistického realismu,³² která přinesla nové umělecké vnímání. „Hrdiny se stali obyčejní lidé, jejichž hlavním smyslem života je práce pro společné blaho společnosti.“³³

Emilijan Stanev spolu s dalšími významnými autory jako byl Dimităr Dimov,³⁴ Dimităr Talev,³⁵ Georgi Karaslavov³⁶ vstoupili právě v tomto období literárního schematismu

³¹ ILIEV, Stojan. *Българската мадона*. [op. cit., pozn. 18], s. 278.

³² Socialistický realismus - umělecký literární směr dominující v padesátých letech 20. století, kdy došlo po komunistickém převratu roku 1944 k ideologickému přehodnocení celé literární tradice a autoři, již se vymykali komunistické doktríně (moderna, symbolismus, expresionismus) byli považováni za úpadkové spisovatele. Hlavními rysy socialistického realismu byl velmi silný stranický přístup k uměleckému ztvárnění a požadavek vysoké politické angažovanosti literárních děl. Vzniklo tak budovatelské drama, budovatelský román a výrobní román. Tento typ literárního, ale také obecně kulturního schematismu se šířil ze Sovětského svazu do všech lidově demokratických států a snažil se tuto metodu prosadit nejen v literatuře, ale i v dalších uměleckých odvětvích.

³³ VLČEV, Georgi v doslovu *Emilian Stanev a cesty modernej bulharskej prózy, Lesnou stopou*. Prel. Vincent Blanár a Milka Blanárová, Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1961, s. 289.

³⁴ Dimităr Dimov (1909–1966) - bulharský prozaik a dramatik, autor psychologických a sociálních románů a společenských dram, jeho dílo *Тютюн*, 1951 (*Tabák*, 1961) je považováno téměř za národní literaturu, zprvu nebylo pochopeno a vyvolalo diskuzi, zachycuje v něm obraz Bulharska ve třicátých letech a za 2. světové války, což byla doba sociálních konfliktů. Srov. DOROVSKÝ, Ivan. *Slovník balkánských spisovatelů*. Praha: Nakladatelství Libri, 2001, s. 138–139.

³⁵ Dimităr Talev (1898–1966) - bulharský prozaik, autor děl pro děti a mládež, dramatik a publicista, v roce 1944 vězněn za velkou náklonnost k carskému dvoru. Ve své románové tetralogii *Железният светилник*, 1952 (*Železný kahan*, 1961) poukazuje na růst národního uvědomění Bulharů v Makedonii od poloviny 19. století. Ač se jedná o historický román, je zde patrné zamyšlení nad soudobou politickou situací. Srov. DOROVSKÝ, Ivan. *Slovník balkánských spisovatelů*. [op. cit., pozn. 34], s. 592–593.

do světa literatury se svými historickými romány, jež jsou ovšem umělecky hodnotné především proto, že se naopak zaměřovaly na složitý vnitřní svět svých hrdinů a společenský konflikt.

Jedním z důvodů příklonu Staneva k historickému románu byl podle jeho slov nedostatek bulharských historiků a historických děl.³⁷ V románech, které vycházely v období jeho života, se jen velmi sporadicky odrážela současnost a autoři jen přetvářeli známá historická témata.³⁸

Prvním románem Emilijana Staneva byl Ivan Kondarev (1958–1964) líčící události kolem zářijového protifašistického povstání roku 1923 v Bulharsku. V díle je popsána příprava, propuknutí a potlačení zářijového povstání v časovém rozmezí několika měsíců před jeho začátkem.³⁹ Navzdory celkové úspěšnosti Kondareva, jenž vznikl bezmála čtrnáct let, značná část kritiků tuto románovou prvotinu nepřijala zcela bez výhrad. Např. Molchov⁴⁰ sice uvádí, že ačkoli nejde o prvoplánové dílo zabývající se pouze popisem dějin a že díky provinciálnímu maloměstu se znásobuje napětí v popisu třídního boje mezi dvěma zneprátenými stranami, avšak to, co Stanevovi vytýká, bylo slabé zpracování komunistických idejí. Autor se dle názorů Molchova málo vžil do hlavního hrdiny Kondareva, především do jeho politické činnosti a tento nedostatek Stanevova příklonu ke komunistickým názorům se dle kritika posléze negativně odráží v celé knize. Ve své podstatě jde o souboj komunistické a fašistické ideologie. Otázka je, jak dobová kritika nahlížela na interpretaci tohoto politicky laděného díla. Důležité je, že se stal průkopníkem filozoficko-psychologického žánru v románu. „Román Ivan Kondarev odhaluje obraz historických udalostí, ukazuje filozoficko-psychologické konflikty a problémy současnosti prostřednictvím intimních osudoch lidí.“⁴¹

³⁶ Georgi Karaslavov (1904–1980) - bulharský prozaik, dramatik, básník, autor děl pro děti a mládež, literární kritik, cestopisec, publicista a překladatel, jeho vrcholnými díly jsou prózy *Татул*, 1938 (*Durman*, 1949) a *Снаха*, 1942 (*Snacha*, 1948), v nichž se pokusil postihnout rysy národní psychologie a začátek nové filozofie umělecké tvorby. Mezi romány je významná šestidílná epopěj *Обикновенни хора*, 1952–1975 (*Obyčejní lidé*, 1960 – jen první dva díly), v níž Karaslavov sleduje historické události v Bulharsku od první světové války do roku 1944. Srov. DOROVSKÝ, Ivan. *Slovník balkánských spisovatelů*. [op. cit., pozn. 34], s. 320.

³⁷ Srov. SARANDEV, Ivan. *Емилиян Станев*. [op. cit., pozn. 9], s. 136.

³⁸ Ze zápisků Staneva. Srov. *Ibidem*, s. 136–137.

³⁹ Srov. SARANDEV, Ivan. *Речник по нова българската литература 1878–1992*. [op. cit., pozn. 23], s. 341.

⁴⁰ Srov. MOLCHOV, Jako. In JANEV, Simeon – KOLEVA, Petja. *Атлас на българската литература 1944–1968*. [op. cit., pozn. 6], s. 234.

⁴¹ VLČEV, Georgi. *Emilian Stanev a cesty modernej bulharskej prózy*. [op. cit., pozn. 33], s. 292.

V dalších významných historických románech, jakými jsou *Легенда за Сибин, преслявски княз*, 1967 (*Legenda o Sibirinovi*, 1977) a *Антихрист*, 1969 (*Ancikrist*, 1976) můžeme pozorovat totožné téma – hledání kořenů národního bytí. Autor tvrdí,⁴² že nepsal historické romány, aby filozofoval nad věčnými otázkami, ale aby poukázal na jistá specifika bulharského národa, tak, jak je vidí a chápe v jedné společné národní historii. V díle *Legenda o Sibirinovi* se Stanev věnoval významné kapitole bulharských dějin, kterou bylo pronásledování stoupenců bogomilského učení⁴³ a v jejímž průběhu hlavní hrdina, kníže Sibirin, kolísá mezi svými pohanskými kořeny, moderním křesťanstvím a bogomilstvím. Podobný motiv hledání lze najít v díle *Ancikrist* u hlavní postavy mnicha Teofila, který je vnímán jako vtělení Antikrista, ale ve svém životě hledá Boha a jistoty. Navzdory tomu, že se román vrací o šest století zpátky do minulosti, zabývá se aktuálními problémy a moderní dobou.⁴⁴

Svou tvorbu, jak již bylo řečeno, uzavírá tvorbou pro děti a mládež; vrací se tak ke krátkému literárnímu žánru, jenž si našel publikum po celém světě.

⁴² Radoslav Radev se věnuje postavě Emilijana Staneva v úvodních kapitolách Stanevovy bibliografie; Srov. RADEVA, Živka. *Емилиян Станев (1907-2007). Библиография*. Велико Търново: Народна библиотека „П. Р.Славейков“ – Къща-музей „Емилиян Станев“, 2007, s. 11–15.

⁴³ Bogomilství byla dualistická sekta, která se vyvinula z manicheismu. Od 10. do 15. století se držela na Balkáně, především v oblasti Bulharska a Bosny a Hercegoviny. Původní bogomilové odmítali Starý zákon a řídili se pouze Novým zákonem. Pozdější byzantští bogomilové učinili výjimku u starozákonních Žalmů a Knih proroků. Bogomilové považovali Satana za prvorozeného syna Božího a Ježíše Krista za jeho mladšího bratra. Srov. RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2002, s. 65–66.

⁴⁴ Srov. SARANDEV, Ivan. *Речник по нова българската литература 1878–1992*. [op. cit., pozn. 23], s. 342.

4. Novela jako literární žánr

Stanevovy novely jsou bezpochyby jednou z nejdůležitějších děl bulharské poválečné prózy. V této kapitole se pokusím nastínit stručný vývoj novely jako literárního žánru na pozadí evropských a bulharských literárních dějin s důrazem na žánrovou charakteristiku novely a povídky. Nelze však brát tento vývoj z globálnějšího hlediska, jelikož utváření a vývojové fáze západoevropského písemnictví se zásadně lišily od literárního modelu bulharského.

Ačkoli se dají kořeny novely hledat již u starověkých literatur (staroindické, antické), rozvoj novely jako specifického žánru spadá až do renesance, kdy vznikaly první proslulé sbírky krátkých novel. Evropskou novelistickou tradici založil v polovině čtrnáctého století Giovanni Boccaccio se svým *Dekameronem* (1348–1353). Toto dílo, ve kterém se prosazuje reálný soudobý život, se stalo na dlouhá léta vzorem novelistického žánru. K nejvýznamnějším Boccacciiovým pokračovatelům lze zařadit Markétu Navarrskou (*Heptameron*, 1530), Geoffrey Chaucera (*Canterburské povídky*, 1358–1400) a Miguela de Cervantese (*Příkladné novely*, 1613).⁴⁵

Další rozkvět novely přichází v období preromantismu a romantismu, kdy je však oproti renesančnímu pozitivnímu vyznění kladen důraz na motivy spjaté s „tajemstvím a iracionálním“.⁴⁶ Velmi významná byla v té době především novela ruská – Alexandr Sergejevič Puškin a jeho *Piková dáma* (1834), *Kapitánská dcerka* (1836), francouzská – Prosper Merimée vytvořil dílo *Colomba* (1840) a německá. Realističtí novelisté se ještě více věnovali vykreslování povahy postav a zasadili svá díla do konkrétního času a prostoru. Koncem devatenáctého století vyšlo významné dílo *Kulička* (1880) francouzského autora Guy de Maupassanta či *Kreutzerova Sonáta* (1891) Lva Nikolajeviče Tolstého.

Dvacáté století bylo ve znamení filozofického a symbolistického náhledu na svět. Sled událostí politických a historických spolu s vývojem psychologie zapříčinil zvýšený zájem o nitro člověka a jeho místo ve společnosti. V meziválečné době se autoři zaměřovali především na aktuální společenskou problematiku a svými díly reagovali na probíhající události. Během celého dvacátého století zohledňovali novelističtí tvůrci lidskou stránku na pozadí dějinných událostí. Zmíním díla *Petr a Lucie* (1920) Romaina Rollanda, *O myších a lidech* (1937)

⁴⁵ Srov. MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2004, s. 418.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 418.

amerického spisovatele Johna Steinbecka, *Kroniku ohlášené smrti* (1981) Gabriela Garcíi Marguéze či *Stařec a moře* (1952) Ernesta Hemingwaye.

Bulharsko se v době počátku novely (tj. od čtrnáctého století) potýkalo s vzrůstajícím vlivem Osmanské říše a v konečném výsledku do ní bylo začleněno na dalších téměř pět století. Nelze tedy hledat totožné kořeny novely u bulharských tvůrců jako u těch italských. Po období národněosvobozeneckého boje proti Osmanské říši se spolu s národním uvědoměním Bulharů koncipuje také touha po vlastní literatuře. V devatenáctém století se objevilo mnoho spisovatelů zobrazujících realisticky jak minulost, tak současnou skutečnost. Mezi nimi byl také Vasil Drumev, bulharský spisovatel tvořící pod vlivem ruské literatury, jež je autorem díla *Нещастна фамилия*, 1860 (Nešťastná rodina), které je považováno za první bulharskou novelu a zároveň za první originální bulharské beletristické dílo.⁴⁷ Bulharskému čtenáři byly do té doby podávány pouze převzatá či přeložená díla. Dílo nás vrací do období počátků turecké nadvlády a přesto, že se věnuje popisu dávných dějin, ukrývá v sobě pohled na aktuální bulharskou situaci. Kniha se stala oblíbenou především díky svému patriotickému rázu, jež ve druhé polovině devatenáctého století nabýval na aktuálnosti. Ve stejném duchu národního citění tvořili také Ljuben Karavelov⁴⁸ a Ivan Vazov⁴⁹, jedni z nejvýznamnějších bulharských realistických autorů. Karavelov ve svých novelách *Българи от старо време*, 1867 (*Bulhaři za starých časů*, 1951), *Мамино дете*, 1874 (*Mámin*

⁴⁷ Srov. CANEV, Georgi a kol. *Речник на българската литература III. П–Я*. [op. cit., pozn. 34], s. 391.

⁴⁸ Ljuben Stojčev Karavelov (1834–1879) - bulharský spisovatel a významná osobnost obrozeneckého hnutí. Během studia v Moskvě se postupně názorově ztotožnil s revolučními demokraty. Proto byl také sledován policejními složkami ruské monarchie. Karavelov se účastnil studentských vzpour v roce 1861. Poté pracoval pro ruské noviny jako zahraniční reportér v Bělehradu. Své práce tak kromě bulharštiny začal vydávat také i v jazyce srbském. Během vydávání prvního deníku Svoboda se sblížil s dalším bulharským obrozencem a revolucionářem Christem Botevem - později spolu začali vydávat různá periodika. V roce 1870 byl Karavelov zvolen za předsedu Bulharského revolučního ústředního výboru, kde spolupracoval s Vasilem Levským. S ním se také ztotožnil s myšlenkou demokratické republiky, jako cílové formy vlády, která by byla pro osvobozené Bulharsko nejlepší. Poté, co byl Levski dopaden a exemplárně popraven, rozhodl se Karavelov ideově ustoupit ze svých revolučních cílů. Srov. DOROVSKÝ, Ivan a kol. *Slovník spisovatelů, Bulharsko*. Praha: Odeon, 1978, s. 249.

⁴⁹ Ivan Vazov (1850–1921) – bulharský prozaik, básník, dramatik a literární kritik, zakladatel bulharské moderní literatury, jeho nejvýznamnější dílo nese název *Под узомо*, 1894 (*Pod jařtem*, 1968), v němž vylíčil všechny okolnosti dubnového povstání roku 1876 a toto dílo bývá označováno jako „národní eposej“. V tomto románu Vazov kritizuje bulharskou povahu národa a burcuje k odvaze, jeho pokračování s názvem *Нова земя*, 1896 (Nová země) už není tak úspěšné. Svou literární činnost však zahájil básněmi (český výbor *Balkánské písně*, 1951), povídkami *Немили-недрази*, 1882-1884 (*Nemilí-nedrazí*, 1950) i dramaty *Борислав* (Borislav). Srov. DOROVSKÝ, Ivan a kol. *Slovník spisovatelů, Bulharsko*. [op. cit., pozn. 48], s. 356.

miláček 1951) a *Крива ли е съдбата*, 1869 (*Je vinen osud?*, 1951) především zobrazuje svou kritiku zastaralého způsobu života a provinčního myšlení. Ivan Vazov, ovlivněn politickými událostmi devatenáctého století v duchu národního osvobození, promítá vlastenecký boj především ve své beletristické tvorbě. Je tomu tak v novele *Немили-недраги*, 1882–1884 (*Nemilí-nedrazí*, 1950) kde jsou hlavní postavy účastníky národně-osvobozenického povstání. Dalšími významnými novelami jsou *Митрофан и Дормидолски*, 1881–1882 (*Mitrofan a Dormidolski*, 1950) a *Чичовци*, 1884–1885 (*Strýcové*, 1949).

Představitel kritického realismu Aleko Konstantinov⁵⁰ také významně obohatil novelistickou tvorbu Bulharska po osvobození souborem krátkých povídek a novel v díle *Бай Ганьо*, 1895 (*Baj Gaňu a jiné prózy*, 1953), jehož hlavní hrdina je zosobněním nové zbohatlé obchodnické vrstvy v Bulharsku po osvobození. Postava Elina Pelina⁵¹ patří k těm nejvýznamnějším na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Stal se nejen zakladatelem klasické bulharské vesnické prózy, ale věnoval se také poezii a tvorbě pro děti, známé i českým čtenářům.⁵² Svůj zájem o folklor a vesnické prostředí promítl i do svých novel *Гераците*, 1911 (Gerakové) a *Земля*, 1922 (Země). Právě tvorba Elina Pelina měla na Emilijana Staneva zásadní vliv. Stanev se sice nevěnoval popisu vesnického folkloru, ale inspiraci krátkými povídkami Elina Pelina přenesl na prostředí maloměsta.⁵³

Po celém světě výjevy z první světové války poskytovaly velkou inspiraci mnohým spisovatelům, v Bulharsku se ovšem daleko větším historickým mezníkem staly události ze

⁵⁰ Aleko Ivanicov Konstantinov (1863–1897) – významný bulharský spisovatel, veřejný činitel a zakladatel Svazu bulharských turistů, jeho osobitá tvorba se vyznačuje smyslem pro humor a reakcí a soudobý politický život v bulharském prostředí. Stal se oblíbeným fejetonistou již v rané fázi své tvorby, vyšel cyklus *Проза в стихове*, 1894 (Próza a poezie). V počátcích své tvorby se Konstantinov věnoval poezii (*Огледало*, 1880, *Zrcadlo*), v níž se odrážejí poměry současné politiky a sociálního života. Nejvýznamnějším dílem se stala próza *Бай Ганьо*, 1895 (*Baj Gaňu a jiné prózy*, 1953). Po svém pobytu v USA napsal dílo *До Чикаго и назад*, 1894 (Do Chicaga a zpět), moderní bulharský cestopis. Konstantinov byl zabit předčasně rukou atentátníka. Srov. BAKLOVA, Katja. *Речник по нова българска литература (1978–1992)*. София: Хемус, 1994, s. 195.

⁵¹ Elin Pelin (1877–1949) – vlastním jménem Dimităr Ivanov Stojanov, klasik bulharské vesnické prózy, řadí se ke světovým mistrům krátké povídky, díla *Ветрената мелница*, 1902 (*Větrný mlýn*, 1956) a bulharské povídky jsou psána barvitým jazykem s lidovými výrazy, významné jsou i jeho sbírky pro děti, jak básnické, tak prozaické, např. *Ян Бибиян*, 1933 (*Jan Bibián*, 1948) nebo *Поточета бистри*, 1931 (Bystré potůčky).

⁵² Např. Dílem *Jan Bibijan*, (1933) česky vyšlo v roce 1941 a 1948.

⁵³ Literární kritik Stojan Karolev přirovnává Stanevovu tvorbu a hrdiny k dílům Elina Pelina. Srov. KAROLEV, Stojan. In JANEV, Simeon. – KOLEVA, Petja. *Атлас на българската литература 1944–1968*. [op. cit., pozn. 6], s. 338.

září roku 1923, kdy došlo k protifašistickému povstání.⁵⁴

To rozpoutalo obrovský rozruch nejen ve společnosti, ale také v literatuře. Vytvořila se tak skupina autorů, které především spojovalo protifašistické citění, ať už šlo o románovou, povídkovou, dramatickou či básnickou tvorbu. Avšak pravdivější zobrazení této dramatické doby přinesl právě až Emilijan Stanev a další autoři, vstupující do literatury po druhé světové válce. Vedle Staneva toto téma na pozadí svých novel a povídek rozvíjel také Ljudmil Stojanov⁵⁵ a Jordan Jovkov.⁵⁶ Hned se svými prvními knihami se stal Jovkov vůdčím autorem

⁵⁴ Zářijové povstání – v červnu roku 1923 byl svržen a zavražděn bulharský politik, státník, předseda Bulharského lidového zemědělského svazu, později premiér Bulharska Alexandăr Stambolijski. Hlásal ideu balkánské federace, sám se prohlašoval za Jihoslovana, ne Bulhara, byl proti vstupu Bulharska do 1. světové války, za což byl i vězněn, uskutečnil pozemkovou reformu a další nezbytná opatření vzhledem ke kapitulaci Bulharska, usiloval o sblížení Bulharska s Jugoslávií. Měl podporu zejména u agrární třídy, jeho protivníci pak byli hlavně vojáci a střední třída. Zavedl v Bulharsku svérázný zemědělský režim s některými levicovými prvky. Stambolijski byl 9. června 1923 svržen pravicovým státním převratem Alexandra Cankova. Přebírat vedla tajná důstojnická organizace Vojenská liga. V září pak v části země povstali komunisté a leví zemědělci. Toto povstání bylo potlačeno a následovala vlna represí proti zemědělcům (agrárníkům) a komunistům, jejichž strana byla v roce 1924 zakázána. V roce 1925 se komunisté pokusili spáchat atentát na cara Borise III. Do kopule chrámu Svaté Neděle, kam měli car a celá vláda 16. dubna přijít na pohřeb generála Kosty Georgieva, umístili bombu. V 15.20 vybuchla. Část klenby se zřítíla, zabila 140 nevinných lidí a další stovky zranila. Car se o několik minut s příchodem opozdil a jako zázrakem atentát přežil. Na rudý teror odpověděla vláda Alexandra Cankova stanným právem. Několik tisíc lidí – především komunistů a zemědělců – bylo pozatýkáno a stovky byly popraveny. Srov. RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. [op. cit., pozn. 43], s. 331–335.

⁵⁵ Ljudmil Stojanov (1888–1973) – bulharský spisovatel, literární kritik, filolog, dramaturg a překladatel. Zpočátku byl ovlivněn bulharským romantismem a symbolismem. Psal také básně, jejichž inspirací mu byly lidové motivy. V době protifašistického odboje byl Ljudmil Stojanov redaktorem v Sofii. A jako mnozí pokrokoví spisovatelé byl i on pronásledován, vězněn a několikrát internován. Za čtyřicet let své činnosti napsal a vydal šest básnických sbírek, šest dramát, čtyři sbírky drobné prózy, román z tureckých do *Мехмед Синан*, 1936 (Mehmed Sinap), vojenský deník z balkánské války *Холера*, 1945 (*Cholera*, 1971) či novelu *Сребърната сватба на полковник Матов*, 1929 (*Stříbrná svatba plukovníka Matova*, 1949). Stojanov působil i jako publicista, jehož články a eseje vyšly v mnoha svazcích. Do bulharštiny také přeložil mnoho ruských autorů. Srov. DOROVSKÝ, Ivan a kol. *Slovník spisovatelů, Bulharsko*. [op. cit., pozn. 48], s. 246.

⁵⁶ Jordan Jovkov (1889–1937) – bulharský spisovatel, označován za mistra krátké povídky, od roku 1920 členem Svazu spisovatelů. Do literatury vstupuje jako básník, nicméně jeho literární zralost nastupuje teprve později – po zkušenosti s válkami – balkánskými i první světovou – jichž se účastní jako velitel roty. Jeho cyklus *Те победиха*, 1913 (Oni zvítězili), novela *Земляци*, 1915 (Krajané) a dva díly povídek *Razkazi*, 1917–1918 (Povídky) jsou tím nejlepším z ranné etapy Jovkovovy tvorby. V Bukurešti píše svoji první klasickou knihu *Старопланински легенди*, 1927 (*Staroplaninské pověsti*, 1967). Tato kniha povídek jej zařadila mezi žijící klasiky bulharské literatury a učinila z něj vůdčího bulharského prozaika. Srov. DOROVSKÝ, Ivan a kol. *Slovník spisovatelů, Bulharsko*. [op. cit., pozn. 48], s. 179.

současné bulharské literatury. Soustředil se na intimní psychologii hrdinů na pozadí válečných bojů. Důležitými novelami se stala díla *Земляци*, 1915 (Krajané) a *Жетварят*, 1920 (*Žnes*, 1946), obě napsaná v duchu hledání tradičních hodnot, jako byla lidská morálka, mezilidská láska či odpuštění. Stejně jako u Staneva, v mnoha Jovkovových dílech dominují jako ústřední postavy silné ženské charaktery.

K dalším důležitým bulharským spisovatelům ovlivňujícím vývoj novely patří prozaik Nikolaj Rajnov.⁵⁷ Svým prozaickým debutem *Богомилски легенди*, 1918 (Bogomilské legendy) si okamžitě získal oblibu mnoha čtenářů. V této sbírce mysticky laděných povídek a novel se vrátil do dávných dob bogomilského hnutí, čerpajících z mnoha mýtů a legend.

Je otázkou, proč se zrovna povídka a novela stala tak populární v této době plné zvrátů a změn. Možná právě díky své aktuálnosti a krátkému rozsahu nutila spisovatele reagovat na potřeby společnosti. Oproti románové tvorbě, která se stala dominantním žánrem až počátkem padesátých let, se novela a povídka podobá svou formou člověku – „mluví málo, ale každé slovo má váhu a význam.“⁵⁸ Po nástupu románu do centra literárního dění ve druhé polovině dvacátého století v Bulharsku se současně s ním objevovaly také nové literární žánry (detektivní, dobrodružná, dokumentární a vědeckofantastická próza), rozvíjela se více i dramatická tvorba a lyrika, která na nějaký čas zastínila novelu.

Mezi významnými romány Georgiho Karaslavova se ovšem vyjímají také kratší beletristické počiny. Ve třicátých letech se Karaslavov věnoval tvorbě povídek a novel s humoristickým nádechem. Důležitými novelami se stala díla *Селкор*, 1933 (Vesnický dopisovatel), kde se zaměřil na sociální problémy vlastnických vztahů a morálky, a *Танго*, 1946 (*Tango*, 1950), kde autor začal kompozičně experimentovat. Jako posledního spisovatele z celkového přehledu bulharské novelistické tvorby bych zmínila v druhé polovině dvacátého století působícího autora Georgiho Markova.⁵⁹ Velmi hodnotně přispěl svou tvorbou románů a

⁵⁷ Nikolaj Rajnov (1889–1954) – bulharský básník a prozaik, historik výtvarného umění, člen Bulharské AV (1945) a profesor Akademie výtvarného umění v Sofii. Ovlivněn symbolismem obracel se k mýtům, pověstem a apokryfům a stal se mistrem bulharské povídky mystického, později humanistického zaměření. Byl znalcem světových pohádek, které převyprávěl ve 30 svazcích; napsal řadu odborných prací o výtvarném umění. Mimo básnickou a povídkovou tvorbu vydal také román *Между пустинята и живота*, 1919 (Mezi pouští a životem), věnovaný životu Ježíše Krista.

⁵⁸ PETŘÍČEK, Miroslav. *Nad cestami povídky*. In: *Česká povídka 1918–1968*, Praha: Československý spisovatel, 1968, s. 216.

⁵⁹ Georgi Markov (1929–1978) – bulharský spisovatel, žurnalista a disident. V sedmdesátých letech odešel do

novel, uznání se mu však dostalo až po pádu komunistického režimu. Jako bezpočet spisovatelů stojících ideově proti režimu byla jeho díla doceněna až po úplném osvobození od dogmat totalitní éry. V Markovových sbírkách novel z let šedesátých *Портретът на моя двойник*, 1966 (Portrét dvojníka) a *Жените на Варшава*, 1968 (Ženy Varšavy) se potvrdili literární kvality mladého spisovatele.

Bulharská novelistická tvorba je těžce definovatelný pojem vzhledem k obtížné definovatelnosti rozdílu mezi novelou a povídkou. Nejde o slovníkové termíny a výklady jako spíše o vnímání těchto pojmů čtenáři. V bulharském literárním prostředí navíc existují tři termíny označující velmi podobný literární žánr: *razkaz*, *povest* a *novela*. Všechny tři souběžně používané termíny jsou pomyslnými synonymy v chápání Stanevových i jiných literárních děl.

V bulharském slovníku literárních termínů⁶⁰ jsou pod jednotlivými popisy literárních forem jmenováni mnohdy totožní autoři, a tudíž tento fakt dokazuje, že není zcela přesně definovaná hranice rozhodující o „zaškatulkování“ jejich literárního stylu a děl.⁶¹ Nicméně českému pojmu novela se přisuzuje především bulharský ekvivalent *повест*, jenž vznikl ze starobulharského výrazu *новѣсть* – zprávy, příběh.⁶²

Mezi epickými prozaickými žánry, jakým jsou novela a povídka, však existuje rozdíl. Novela je prozaickým útvarem vyhraněnějšího a určitějšího typu než je povídka, a obecně vzato jsou jejími hlavními znaky – „omezený rozsah, neobyčejnost vyprávěného příběhu, stručnost a spádnost děje, dramatická stavba a konečné neočekávané, překvapivé rozuzlení, tvořící závěrečný efekt – pointu.“⁶³ Oproti tomu je povídka chápána jako mnohem volnější a otevřenější prozaický útvar. Stejně jako novela se charakterizuje omezeným rozsahem, ale

exilu a až do své smrti psal reportáže a eseje odhalující kulturní a politickou realitu socialistického Bulharska pod vedením Todora Živkova. Většina reportáží vyšla v díle *Задочни репортажи за България*, 1980, 1981 (Dálkové reportáže). Za svůj otevřený postoj k socialistickému Bulharsku zaplatil Markov životem, kdy byl v Londýně zabit agentem tajné služby. Srov. KENETY, Yveta. *Bulharský disident Georgi Markov*. copyright 2010 Na východ. Roč. 2001, č. 5. Dostupné z: <http://www.navychod.cz/articles.php?id=5b5f8e6a-8e8c-11df-aa30-00304830bcc4>)

⁶⁰ *Речник на литературните термини* – А-Я. София: Наука и изкуство, 1973.

⁶¹ Jedná se o autory, jako byl I. Vazov, T. G. Vlajkov, Elin Pelin, A. Strašimirov, J. Jovkov, G. Stamatov, G. Rejčev, G. Karaslavov, A. Karalijčev, S. Minkov, E. Stanev, P. Vežinov, B. Rajnov, N. Chajtov či J. Radičkov.

⁶² Srov. BOGDANOV, Ivan. *Енциклопедичен речник на литературните термини*. София: Издателство Петър Берон, 1993, s. 279.

⁶³ TÁBORSKÁ, Jiřina. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, 1974, s. 185.

hranice tohoto rozsahu se nedají stanovit.

Povídka se od novely liší především svým volnějším rozvíjením děje a hojnějším používáním popisů.⁶⁴ Problematikou této žánrové specifčnosti novely jako nejvyhraněnějšího prozaického útvaru se již od 18. století zabývalo mnoho kritiků a teoretiků. Některé teorie uvádějí hlavní specifikum v protikladu k povídce v soustředění se na jednu událost, jeden konflikt a jednu situaci, jiné zase ve způsobu prezentace hrdiny a jeho charakteru.

Díky tomuto komplikovanému vymezení novely se mnohá významná světová díla, jež byla v období renesance označována za novely, ocitla v oblasti jiného literárního žánru. „Od dvacátých let dvacátého století se problematizovala striktní žánrová koncepce novely [...] Rozvíjelo se bádání o novele ve dvou liniích; první se zkoumá na základě literárněhistorického materiálu, kdy se odmítá specifčnost novely a ztotožňuje se s různými typy vyprávění; druhá linie usiluje o spojení normativního a historického přístupu, tím je myšlen pokus o odlišení novely z hlediska vývojového (renesanční, romantická, realistická) a z hlediska typologie (epická, lyrická).“⁶⁵

V následující literárněhistorické analýze a interpretaci pěti novel se soustředím na typické znaky novely ve srovnání s rysy Stanevovy tvorby.

⁶⁴ Srov. *Ibidem*, srov. s. 185.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 209.

5. Novelistika Emilijana Staneva

5.1. Cizinec

Ke konci druhé světové války, ale v nových společenských poměrech (po září 1944) vychází první Stanevova novela zaobírající se především lidskými osudy a společností, a to ve sborníku povídek *Делници и празници*⁶⁶ (Všední dny i svátky) z roku 1945. Ať už autora vedla doba, či nově vzbuzená záliba v psychologickém popisu postav, Stanev vnímavě pronikl do hloubi duše prostých lidí na pozadí jejich stereotypního života. Tímto pokusem o věrohodnou výpověď ženské duše a síle mateřských pudů Stanev zahájil svou epickou pouť napříč proměnlivými city i pochybnostmi křehkého pohlaví. Nadále ji rozvíjel především na stránkách svých novel, ale také románů. Podobně jako Jovkov⁶⁷ stavěl ženské postavy do centra dění svých příběhů.

Kritika nazývala Staneva mistrem v zobrazení provinciálního světa ihned po uvedení jeho povídkového cyklu.⁶⁸ Kniha obsahuje mnoho povídek, v nichž je novela *Cizinec* brána ve své podstatě jako součást celku. Důležitý byl však pro čtenáře a kritiku celkový nový epický styl tvorby, který Stanev do svých děl vnesl. Dobový pohled⁶⁹ na dílo zdůrazňoval psychologický ráz knihy, v níž převládá smutná nálada „čechovovského“ typu (svět bez ideálů, cílů, bez hlubších mravních pohnutek) a kde, oproti předchozím spíše animalistickým povídkám, vystupuje ona postava „malého člověka“, která je zkroušena nudou a šedí svého jednotvárného života. Dobový ohlas na toto dílo tedy zdatně připravil půdu pro další vývoj Stanevovy psychologické povídky a novely, jejichž prostřednictvím si získal oblibu mnoha čtenářů.

Krátký epický příběh představuje spoutávající každodennost lidského života, ze které není zdánlivě úniku, jež však zvítězí nad spontánní touhou po dobrodružství a sladké bezstarostnosti. Život Anny, tiché, podvolené, pečlivé, starostlivé a bázlivé ženy, tak po dramatickém vnitřním vymanění ze svých pout a povinností opět dostává smysl. Zdánlivě

⁶⁶ STANEV, Emilijan. *Делници и празници*. [op. cit., pozn. 4].

⁶⁷ Ženské postavy Jordana Jovkova jsou výraznými typy lidských vlastností především v dílech *Грешница*, 1934 (Hříšnice), *Божура*, 1927 (Božura v knize *Staroplaninské pověsti*, 1967) či *Албена*, 1929 (*Albena*, sl. 1972).

⁶⁸ Srov. ZAREV, Pantelej a kol. *История на българската литература. Т. 4*. София: Издателство на Българската академия на науките, 1976, s. 764.

⁶⁹ Srov. *Ibidem*, s. 758.

banální příčinou veškerých rozporů a střetnutí v příběhu novely je příchod cizího muže, budoucího nájemníka, do bytu manželského páru. Tajemný a podivínský cizinec Panov zůstává stejně tajemný i čtenářům. Jeho postava, jak z názvu díla vyplývá, by měla rozvíjet především jeho příběh, ale v důsledku je pouze jejím dramatickým spouštěčem. Stejně neurčité a rozpačité pocity vyvolává u hlavních postav:

„Aj z neho sálalo niečo také – znepokojujúce a neznáme jako z jeho kufrov, akoby nosil v sebe nekonečnú a hrozivú šírku života.“⁷⁰

Jeho příchod narušil monotónní každodennost manželského páru s dítětem a v obou hrdinech vzbudil dosud nepocítěné vjemy i obavy – Anna začala být podrážděná, nervózní a nesvá. V Ganevovi se probudil pocit žárlivosti a velké nervozity – oba najednou žili v zajetí nových nepříjemných pocitů, jeden vedle druhého.

Velmi důsledně zde vypravěč popisuje průběh každodennosti a systematickosti. Slouží mu k tomu imperfektum a výrazy *někdy, často, tehdy*. Tím jen znásobuje jakousi normalitu a cyklicky se opakující příhody ze všedního života mladého páru. Stejně jako životní unylost, také vzájemné dialogy obou postav evokují strohost jejich vztahu. Vypravěč neklade větší důraz na rozvíjení rozhovorů, vše, co čtenář vnímá, jsou strohé fráze a krátké úderné repliky. Toto především definuje charakteristickou úspornost vyprávění v novelistickém stylu, posilující váhu každého užitého slova. Těžištěm děje jsou vnitřní pocity obou jedinců a jejich vývoj. Vypravěč nejprve nastiňuje a popisuje veškeré pocity nejasnosti, smutku a ostatních událostí, a posléze je nazývá pravými jmény a čtenáři tak přímo definuje příčiny těchto pocitů: *„Příčinou všetkého bol nájomník.“⁷¹* Takto tedy v novele funguje postava cizince – je hlavním a jediným důvodem, jakýmsi rušivým elementem, jenž ohrožuje poklidné soužití dvou lidí.

Stanev se této postavě věnuje pouze sporadicky, nemluvě o popisu fyzickém a psychickém. Postava Paneva stojí naprosto samostatně, jako by sama ani nezasahovala do života dvou ostatních hrdinů, pouze jeho fyzická přítomnost, podivná tajemnost a suverénní jednání vzbuzují v obou rozporuplné pocity. *„Nájomník im vôbec nevenoval pozornosť. Ani raz o nič nepožiadala, ničím ich neznepokojoval. Akoby ani nebýval pod tou istou strechou jako*

⁷⁰ STANEV, Emilijan. *Cudzí človek*. [op. cit., pozn. 4], s. 141. Originál: *„И от него лъхаше нещо такова – неспокойно и непознато, каквото имаше и в кюфарите, каточе той носеше в себе си безкрайната и тревожна широта на живота.“* STANEV, Emilijan. *Делници и празници*. [op. cit., pozn. 4], s. 14.

⁷¹ STANEV, Emilijan. *Cudzí človek*. [op. cit., pozn. 4], s. 146. Originál: *„Причината за всичко това беше квартирантът.“* STANEV, Emilijan. *Делници и празници*. [op. cit., pozn. 4], s. 19.

oni, ale niekde d'aleko. Ganevovi sa niekedy zdalo, že prestal byť domácim pánom a stal sa podnájomníkom. A to ho urážalo.“⁷²

V jádru Stanevova vyprávění stojí průběh duševní krize ženy, jejíž rozpačité pocity a špatná nálada se změnily v sympatie k novému nájemníkovi a silně ovlivnily a narušily její vnitřní rovnováhu. Nájemník se pro ni stal metaforou všeho, co ve skrytu duše postrádala – dobrodružného života, síly, lákavých dálek a pokušení z nepoznaného. „*Bolo jej príjemné vdychovať vôňu jeho kolínskej vody, ktorá sa jej videla taká svieža a čistá. Cítila, že všetky tie veci nie sú tu vložené na dlhý čas, že sú nasýtené nestálym duchom ich majiteľa a nosia stopy mnohých ciest tak jako vojakova zbraň stopy bitiek a prach mnohých krajín a nebezpečenstiev.*“⁷³ V protikladu k Annině náhlému vzplanutí a očarování nepoznaným světem stojí postava Ganeva, v níž se odráží typická „mužskost“ a pohodlnost. Požadavky péče, výchovy dítěte a zbožné pokory ženy v autorově zpracování převládají nad zobrazením projevů mužské lásky a obětavosti. „*Zastal predο dvermi svojho bytu a zazvonil. Mal klúč, ale bol radšej, keď ho privítali vo dverách.*“⁷⁴

Vypravěč téměř lyricky znázorňuje sentimentální pocity a vzpomínky Anny na sladké mládí, dobu, kdy byla plna všelijakých tužeb a přání. Popis okolního světa hlavní hrdiny najednou dostává do popředí a stejně jako její vzpomínky, i způsob vypravěčova líčení získává květnatější ráz. „*Mys'ou jej leteli roje obrazov a spomienok z minulosti. Išla po tých istých uliciach, ktorými sa najradšej prechádzala jako dievča, vzrušená pocitmi radosti, smútku a nejakej nadeje, akoby všade znela hudba a ona sa vznášala v jej tónoch.*“⁷⁵

⁷² STANEV, Emilijan. *Cudzí človek*. [op. cit., pozn. 4], s. 146. Originál: „*А квартирантът сякаш не им обръщаше никакво внимание. Нито един път той не поиска нищо, не ги обезпокои с нещо. Сякаш не живееше под същия покрив, където живееха те, а някъде далече. Понякога на Ганев се струваше, че от стопанин тук, той е станал наемател. И това го оскъряваше.*“ STANEV, Emilijan. *Делници и празници*. [op. cit., pozn. 4], s. 19.

⁷³ STANEV, Emilijan. *Cudzí človek*. [op. cit., pozn. 4], s. 148. Originál: „*Приятно? бе да вдишва миризмата на одеколona му, която? се струваше толкова свежа и чиста. Тя усещаше, че всички тия неща не са сложени тук за дълго време, че вещите носят белезите на много пътувания и са наситени съ неспокойноя дух на техния стопанин, както оръжието на война носи следите на битките и праха на много земи и премеждия.*“ STANEV, Emilijan. *Делници и празници*. [op. cit., pozn. 4], s. 21.

⁷⁴ STANEV, Emilijan. *Cudzí človek*. [op. cit., pozn. 4], s. 136. Originál: „*После, възмутен от скъпотията, от която и двамата взаимно се оплакаха, спря се пред вратата на своя апартамент и позвъни. Имаше си ключ, но обичаше да го посрепят.*“ STANEV, Emilijan. *Делници и празници*. [op. cit., pozn. 4], s. 5.

⁷⁵ STANEV, Emilijan. *Cudzí človek*. [op. cit., pozn. 4], s. 149–150. Originál: „*През ума я минаваха рояци*

Složka dějová a výpravná je zcela potlačena složkou popisnou, kdy se jednotlivé segmenty fabule skládají především z intimních pocitů hlavní hrdinky, a celková struktura díla tak ctí novelistickou tradici v líčení krátkého, dramaticky vystupňovaného děje.

Postava dítěte, zmiňovaná jen okrajově v celé novele, nabude na své důležitosti a poslouží k typickému dějovému spádu novelistického žánru v samém závěru díla. Prostřednictvím repliky dítěte „*Mama, som hladná*“⁷⁶ se Anna vrátí zpět od svých nostalgických vzpomínek a nesplněných snů do reality, kdy se naplno projeví její mateřské cítění a touha po výchově mladého člověka, a to vše společně přemůže pomíjivé sympatie ke všemu novému, co v posledních dnech pocítovala. Konečné vyústění novely ve čtenáři vyvolává pocit, že stejně jako popis monotónních událostí všedního dne v začátku, tak i závěr plyne jakýmsi neměnným způsobem, a snad se i může zdát, že v něm nezůstala žádná stopa vztahující se k odkazu cizincovy přítomnosti, jehož odchod vrátil životy obou hrdinů do starých kolejí a dříve rozbouřená hladina jejich vzájemného soužití se uklidnila.

Jak již bylo řečeno, Stanevova analýza ženského nitra nalezne své pokračování na stránkách ostatních děl, v nichž by se daly hledat podobné znaky a motivy ženské duše. Autor takto rozvíjel svou touhu po jejich poznání, ačkoli si uvědomoval, že jsou to bytosti složité, až nepochopitelné, jež ale spojuje onen silný mateřský cit.

картини и спомени от нейното минало. Тя вървеше по същите улици, по които обичаше да се разхожда като мома, зашеметена от своите чувства на радост, тъга и някаква надежда, сякаш слушаше край себе си музика.“ STANEV, Emilijan. *Делници и празници*. [op. cit., pozn. 4], s. 23–24.

⁷⁶ STANEV, Emilijan. *Cudzí člověk*. [op. cit., pozn. 4], s. 150. Originál: „*Мамо, гладна съм*.“ STANEV, Emilijan. *Делници и празници*. [op. cit., pozn. 4], s. 24.

5.2. Za tichého večera

Téma hrdinství a obětování se ve jménu politických ideálů si za hlavní náměty svých děl zvolilo mnoho spisovatelů. Také u Emilijana Staneva našlo své místo. Bylo jím období druhé světové války a probíhající sociální i myšlenkové rozepře komunistické a fašistické ideologie. Prostřednictvím dalších autorů ožívají příběhy statečných bulharských vlastenců, bojujících za svou vlast a osvobození ve jménu svého silného přesvědčení.⁷⁷

Novela *Za tichého večera*⁷⁸ vyšla roku 1948 v době, kdy se v Bulharsku po vedoucí úloze Vlastenecké fronty utvrzoval stalinismus v plném slova smyslu po vzoru Sovětského svazu. Díla zachycující statečný boj komunistických partyzánů v předcházejícím válečném období si získala logicky velkou popularitu a dostatek prostoru na literárním poli tehdejšího Bulharska.

U Staneva tímto dochází k radikální změně, kdy se autor stává psychologem komunistické ideologie a síly pod nadvládou fašismu, a v tomto politicko-historickém kontextu líčí vnitřní dramatický boj komunistického partyzána v jeho nejtěžších životních chvílích. Jak již bylo řečeno, čtyřicátá léta probíhala ve znamení změny stylu v autorově dosavadní tvorbě a v tomto případě se jednalo o první Stanevovo vyrovnání se s nedávnou minulostí.

Jako úspěšný pokus o zobrazení člověka stavícího se proti odporu se jevílo dílo kritice.⁷⁹ Již v počátku próza ohromuje svým vypravěčským talentem a čtenáře zcela vtahuje do příběhu realistickým znázorněním děje a postav. Ovšem hlavní přednost novely *Za tichého večera* spočívá dle dobových ohlasů v její koncentrované hutnosti – v díle nejsou žádná prázdná místa a každý krok hrdiny i ostatních postav je zobrazen s hmotnou konkrétností a

⁷⁷ například o autory a díla: Georgi Karaslavov – *Танго*, 1949 (*Tango*, 1950); Veselin Andreev – *Партизански песни*, 1947 (Partyzánské písně); Emil Manov – *Съвест*, 1959 (*Svědomí*, 1974); Dobri Žotev – *Пак мамеше изгретвът*, 1965 (Východ slunce znovu vábil) aj.

⁷⁷ STANEV, Emilijan. *В тиха вечер*. [op. cit., pozn. 3].

⁷⁷ Srov. NIKOLOV, Michail. *В тиха вечер*. Балкански преглед. г. 1948, кн. 5–6, s. 477–478. Jedná se například o autory a díla: Georgi Karaslavov – *Танго*, 1949 (*Tango*, 1950); Veselin Andreev – *Партизански песни*, 1947 (Partyzánské písně); Emil Manov – *Съвест*, 1959 (*Svědomí*, 1974); Dobri Žotev – *Пак мамеше изгретвът*, 1965 (Východ slunce znovu vábil) aj.

⁷⁸ STANEV, Emilijan. *В тиха вечер*. [op. cit., pozn. 3].

⁷⁹ Srov. NIKOLOV, Michail. *В тиха вечер*. Балкански преглед. г. 1948, кн. 5–6, s. 477–478.

pomocí živých obrazů. Zvláště kladně byla tato změna literárního stylu vnímána také díky zcela novým problémům, které Stanev vnesl do díla, a hrdinům, kteří přinesli do kompozice novely inovativní prvky – narušení rytmického celku ve způsobu psaní a využití neobyčejné dynamiky zdůrazňující celkový charakter kompozice.⁸⁰ Oproti mnoha kvalitám byla však Stanevovi vytýkána až přílišná nepravděpodobnost ve vyprávění o hlavním hrdinovi, k níž se uchyluje. (Hlavní hrdina se nikdy neoddal milostnému citu, neměl prakticky žádné přátele.)⁸¹ Svůj cíl zobrazit vnitřní svět partyzánského bojovníka ale Stanev splnil a dobové přijetí vzhledem k ideologizovanosti tehdejší literatury bylo pozitivního charakteru. Typickými hlavními kladnými hrdiny socialistických literárních děl byli oddaní členové komunistické strany nebo dělníci, záporné postavy pak představovali intelektuálové, kulaci a „imperialisté“.

Jádrem příběhu je boj, jehož zobrazení probíhá v mnoha rovinách. Nejzřetelnějším příkladem je boj bulharských partyzánů snažících se o státní převrat a nastolení lidové demokracie. Boj je však veden každým jednotlivcem, tvořícím obrovskou základnu lidí vynikajících odvahou a odhodláním postavit se tváří v tvář vlastní smrti. Autor nahlíží do jedné z tisíce těchto duší a staví do popředí vyprávění hrdinův vnitřní boj mezi odvahou a slabostí, jež si sám uvědomuje.

Příběh začíná zatčením Antona Achtarova v malém neznámém bulharském městě. Formou vnitřních monologů hlavního hrdiny se čtenář dovídá o pozadí a historii mladého muže, který má za cíl setkat se s prostředníkem a ozbrojit zbytek odbojového oddílu, kterého je členem. Anton poté plánuje nebezpečný únik s cílem splnit svou povinnost i za cenu vlastní smrti. Stanev studuje poněkud zvláštní lidský charakter, který je až nadlidsky nadšený a vedený vírou v komunismus. Jedinec se své touze a vášni zosobněné jeho ideologií oddává v celé míře, potlačuje veškeré vášně a pocity, které nesouvisejí s jeho politickým ideálem. „*S životem se už dávno vnitřně vyrovnal. Zsvětíl jej straně. Zvítězí-li strana v boji a zůstane-li on živ, bude žít i potom. Padne-li strana, bude se bít do posledního dechu a v tomto zápase zahyne – dříve nebo později.*“⁸² Výrazná tvrdost v přesvědčení a morální síla hrdiny budí dojem postavy bez jakýchkoli výraznějších citů. Postava Antona je vypravěčem líčena jako

⁸⁰ Srov. VASILEV, Michail. *Бележки за съвременната българска повест*, Родна реч. г. 1964, № 10, s. 19–20.

⁸¹ Srov. NIKOLOV, Michail. *В тиха вечер*. Балкански преглед. [op. cit., pozn. 78], s. 477–478.

⁸² STANEV, Emilijan. *Za tichého večera*. [op. cit., pozn. 3], s. 225. Originál: „*В него отдавна бе направена равностетка с живота. Неговият живот бе обречен на партията. Ако партията загубеше битката, щеше да загине рано или късно в тая борба.*“ STANEV, Emilijan. *В тиха вечер*. [op. cit., pozn. 3], s. 9.

silně uvědomělá, rázná a sebekritická. „Často bez jakékoli sentimentality přemýšlel o smrti a říkal si, že nejhorší je bolest a že úzkost před smrtí působí člověku právě ten strach z bolesti: *Může bolest trvat věčně? Vědomí zhasne a s ním i zmizí bolest...*“⁸³ Takto uvědoměle bral smrt, jako součást poslání, ba dokonce jako naplnění svého osudu, jímž by stvrdil celoživotní zasvěcení straně.

Neuvěřitelné duševní napětí a úzkost čiší z každého pohybu a myšlenky hlavního hrdiny – ta se projevuje především v líčení úniku, jež je hlavním dějovým mezníkem celého epického díla. Tato dramatická je ohraničená časem, který hraje velmi důležitou roli v každém vyprávění – čas je zde udávajícím prvkem událostí. „Anton sebou škulbl jako píchnutý. Nervy měl napjaté, ruce se mu chvěly. Ještě hodinu se musí zalykat vzrušením a myslit na mrtvého soudruha, na studni, na niž ani na okamžik nezapomínal, i na strážníka. Čas se vlekl s ubíjející pomalostí. Ještě chvíli, ještě chvíli... // Konečně odbila třetí. Anton si sedl a vyčkával. Nikdo nepřicházel, třebaže minuty rychle ubíhaly. Srdce mu napětím divoce bušilo.“⁸⁴

Proti Antonově vnitřní dramatické působí zcela rozdílně dynamika jednání a napětí u postav hrdinových hlavních nepřátel – policistů. „Prohlížel si strážníky a v duchu si říkal: „Který z nich po mně asi dnes střílí?“ Nikdy neviděl toho vysokého černého a tak rád by si ho prohlédl. Ti, kteří se nyní oblékali v služební místnosti, byli těžkopádní, líní sedláci, vykonávající službu neochotně, protože je mnohem více zajímaly jejich rodiny a hospodářství než bezpečnost vládního režimu.“⁸⁵ Vypravěč zaujímá spíše neutrální postoj k postavám

⁸³ STANEV, Emilijan. *Za tichého večera*. [op. cit., pozn. 3], s. 225. Originál: „Беше мислил често з смъртта, без да се отдава на каквато и да била сантименталност, казвайки си, че болката е съществено и че страхът от смъртта идва от страха, от болката. Нима болката можеше да угасне и с него щеше да престане и тя.“ STANEV, Emilijan. *В тиха вечер*. [op. cit., pozn. 3], s. 9.

⁸⁴ STANEV, Emilijan. *Za tichého večera*. [op. cit., pozn. 3], s. 240. Originál: „Паянтовото здание затрепера – от тавана падна късне мазилка и той трепна като оживен от тоя шум. Нервите му бяха опънати и ръцете му трепереха. Още един час щеше да се задъхва от вълнение и мисълта му, щеше да се насочва ту към мъртвия другар, ту към чеимата, която сякаш стоеше пред очите му, ту към старшията. Времето вървеше убийствено бавно, сякаш тежеше някъде в ушните му лабиринти, дето чукаше и развълнуваната кръв. Хайде, още малко, още малко. // Най-сетне часовникът удари три. Седна върху нара и зачака. Никой не идваше, макар че минутите отминаваха. Напрежението започва да къса сърцето му.“ STANEV, Emilijan. *В тиха вечер*. [op. cit., pozn. 3], s. 49–50.

⁸⁵ STANEV, Emilijan. *Za tichého večera*. [op. cit., pozn. 3], s. 233. Originál: „Разглеждаше стражарите и си мислеше: „Кой ли от тях днес ще стреля по мен?“ Никъде не виждаше високия, чер стражар, а много му се искаше да го разгледа подробно. Тя, които сега се обликаха в стаята, бяха тежки и лениви

stojícím na druhé straně. Nelze tedy tvrdit, že by se vypravěč ztotožňoval s Antonovou ideou a policisty zobrazil jako protikladné živly, které brání v uskutečnění něčeho dobrého. Pouze jejich pejorativně líčený fyzický vzhled doplňuje pochmurnou atmosféru neznámého maloměsta, jež hlavního hrdinu ubíjí svým monotónním životem, který ho stejně jako cela, v které je zatčen, odvádí a vzdaluje od splnění jeho snu. Ten ztvárňovala touha opět se setkat se svými druhy z partyzánského oddílu, kterým měl předat ukryté zbraně. K této fixní ideje se Anton upínal po celou dobu, ve svých myšlenkách i snech, které se mu zdály během věznění.

Hlavní hrdina novely *Za tichého večera* a jeho filozofická analýza národního boje překračují dosud používané schéma Stanevových děl. Plně se zde věnuje národnímu cítění evokovanému očima mladého muže, a jeho obětavost pro lepší budoucnost bulharského státu tak staví před ostatní. V novele výrazně převažuje proud myšlenek nad proudem událostí. Celý příběh se odehrává pouze v rozmezí necelého dne, avšak vypravěčovým popisem myslí vězněného hrdiny je odkrýván celý kontext událostí. Vypravěč proplétá minulé a přítomné události s obrazy nejisté budoucnosti. Toto neustálé střídání časové a dějové lineariry příběhu zdůrazňuje napětí novely.

Příběh Antona se stupňuje v samém závěru, kdy je těžce raněný hrdina odsouzen bojovat sám se sebou - svou slabostí a bolestí, avšak veden neskutečným odhodláním nepodléhá ani jednomu. Vypravěčovo líčení útěku je doprovázeno vyobrazením přírody, která jako jediná Antona obklopuje a je svědkem jeho statečného boje se smrtí.

Oproti dalším analyzovaným novelám Emilijana Staneva, v tomto díle se – až na jedinou výjimku - nesetkáváme s ženskou postavou, jež by zásadně ovlivňovala děj. Je jí malá, ale důležitá postava selky, jež zachrání Antonovi život a ukryje ho ve své zahradě. Toto setkání je zobrazeno s velkým citem a i přes malé množství replik je z obrazu děje cítit neuvěřitelná síla přívětivosti lidské duše. Spolu s epizodickým obrazem matky v hrdinově myslí nám dává autor poznat pouze tyto dvě ženy, které významněji vstoupily do jeho života.

Vypravěčova funkce vystupuje do popředí především v závěru díla, kdy čtenáři zůstává zamlčeno, jak dopadl osud těžce raněného Antona, zato je zdůrazněno vypravěčovo (a tím i Stanevovo) negativní stanovisko vůči probíhající válce. „*Úpatí hor se zahalilo v modravou mlhu. Staré buky tiše šuměly, jako by vzdychaly po uplynulém dnu. Na vrcholech*

селяци, свикнали да носят неохотно службата, загрижени повече за своите селски стопанства и за семействата си, отколкото за сигурността на режима.“ STANEV, Emilijan. В тиха вечер. [ор. cit., pozn. 3], s. 29.

pomalu dohasínalo světlo a kdesi v dálce, za huňatým kobercem lesů, tam, kde zůstali lidé a města, lily se z nebe rudé potoky, jako by se tam v nevidané ohnivé zátopě spalovaly miliony lidských duší.“⁸⁶

Vypravěčovo podání závěru novely, kdy raněný Anton prchá směrem k partyzánskému úkrytu, je líčeno velmi dramaticky, a naplňuje tak strukturu novelistického stupňování děje. Anton během svého úniku postupně upadá do těžké agónie způsobené vážným raněním, ale zároveň se stále více přibližuje ke svému cíli. Téměř u konce je Anton naprosto bezbranný a zcela se poddává partyzánům, se kterými se nakonec setkal. Promlouvá pouze jeho mysl, v níž se vrací ke vzpomínkám na svou matku, která ho jako bezbranné a nevinné dítě také chlácholila ve svém objetí. *„Pod víčky měl dosud zlatisté moře, dosud se jeho duše koupala v zářivém světle. Potom cítil, jak ho zvedají šetrné ruce. Odevzdal se jim, jako se kdysi poddával rukám své matky. Slyšel tiché, starostlivé hlasy, které ho naplňovaly klidem a bezpečím.*“⁸⁷

Jak již bylo zmíněno, závěr novely je otevřený a nechává na čtenáři, jak bude interpretovat osud Antona Achtarova, který vzhledem k těžkému ranění pravděpodobně podlehl smrti, ale až po splnění své fixní ideje setkat se s partyzány.

Ať už byl Stanev jakkoli ovlivněn měrou soudobou literární tvorbou a jejím poněkud schematickým charakterem, v novele *Za tichého večera* se snažil ztvárnit podobu hrdinství člověka. Dotýká se zde něčeho nového, což v budoucnu ještě více rozvedl ve své románové tvorbě.

⁸⁶ STANEV, Emilijan. *Za tichého večera*. [op. cit., pozn. 3], s. 251. Originál: „Долу, в низините, планината се изпълваше със синкав мрак. Старите буки тихо шумяха, сякаш въздишаха по отминаващия ден. Светлината бавно догаряше от връх на връх и някъде далеч, зад дебелия, масленозелен губер на горите, където оставаха хората и градовете, небето изливаше червени потоци, като че там в небивал огнен потоп изгаряха милиони човешки души.“ STANEV, Emilijan. *В тиха вечер*. [op. cit., pozn. 3], s. 82.

⁸⁷ STANEV, Emilijan. *Za tichého večera*. [op. cit., pozn. 3], s. 250–251. Originál: „Под клепачите му все още стоеше златиското море и все още душата му се къпеше в тая лъчезарна цветлина. После усети, че го повдигат внимателни ръце. Той им се отдаде, както някога беше се отдавал в ръцете на майка си. Чуваше тихи, загрижени гласове, които го изпълваха със спокойствие и със сигурност.“ STANEV, Emilijan. *В тиха вечер*. [op. cit., pozn. 3], s. 81–82.

5.3. Zloděj broskví

Novela *Zloděj broskví*⁸⁸ byla bezpochyby tím nejúspěšnějším počinem Emilijana Staneva, za nějž se mu dostalo odpovídající popularity a uznání. Vyšla souběžně s novelou *Za tichého večera* v roce 1948 a Staneva tak již nenávratně posunula mezi mistry krátkého literárního žánru, především ve znázornění psychických výkyvů svých hrdinů a poutavostí jejich emotivních výpovědí. Soudobá kritika dílo přijala s velkým nadšením, ač se objevili tací, u nichž se projevilo negativní hodnocení, způsobené samotným námětem dotýkajícím se národních dějin z dob válečných. Mnoha bulharských nacionalisticky smýšlejících občanů se fiktivní příběh o lásce ženy bulharského plukovníka k srbskému zajatci a jejich vášnivém milostném vzplanutí dotkl.⁸⁹ V letech poválečných a v období padesátých let (spojeném s literárním dogmatismem) se proto někteří uchýlovali k negativním reakcím na *Zloděje broskví* i samotného Staneva. Ty však byly zapomenuty a ztratily se pod nespočtem nadšených a pozitivních kritik, dokazujících kvalitu Stanevovy novely. Především byla vyzdvižována autorova schopnost zobrazit přesvědčivě a autenticky tuto lásku dvou mladých lidí, hlubokou duševní vzpouru hlavní hrdinky, souboj mezi ctí a pýchou a v neposlední řadě dramatický tragický konec.⁹⁰

Jako inspirace pro vznik *Zloděje broskví* mu posloužila vzpomínka na vlastní dětství ve Velikém Trnovu, vzpomínka nejen o představě hlavní hrdinky, ale taktéž na dobu válečnou, která autora výrazně ovlivnila a zanechala nepopsatelné stopy v duši tehdy mladého člověka. Fakt, že si vybral postavu, kterou již dříve potkal, dodává dílu značnou autenticitu. Stejně tak lze vnímat autorův popis válečného období na pozadí jeho rodného a milovaného Velikého Trnova, malebného, ač válkou těžce zkoušeného maloměsta. Emilijan Stanev poprvé spatřil krásnou plavovlasou ženu, budoucí hlavní představitelku své novely, u chatrče na pozemku sousední vinice, jež patřila bulharskému plukovníkovi. Tento obraz se znatelně vryl do autorovy paměti a později, ve spojení se Stanevovým vypravěčským talentem, dal vzniknout

⁸⁸ STANEV, Emilijan. *Крадецът на праскови*. [op. cit., pozn. 2].

⁸⁹ Dokazuje to výpověď Georgiho Veleva. Srov. STANEV, Emilijan. *Крадецът на праскови*. София: Издателство Тилиа, 1998, s. 5.

⁹⁰ Srov. KAROLEV, Stojan. *За характера на една повест. Емилиян Станев. Крадецът на праскови*. Септември, 1948–1949, № 1, s. 137–138. In: JANEV, Simeon. – KOLEVA, Petja. *Атлас на българската литература 1944–1968*. [op. cit., pozn. 6], s. 61.

jedné z nejpozoruhodnějších bulharských novel.⁹¹

Svoboda a štěstí patří mezi dvě nejdůležitější lidské hodnoty. Právě tyto hodnoty postrádají dva hlavní představitelé *Zloděje broskví* a svůj životní boj vedou proti patriarchálním, pevně daným pravidlům devatenáctého a začátků dvacátého století. V tragickém příběhu Elisavety, jež žije nešťastným a nenaplněným životem po boku zestárlého bulharského plukovníka za první světové války, lze najít podobný motiv, který byl použit v novele *Cizinec*. Ovšem oproti zdatnějším a skromnějším *Cizinci* v příběhu o osudu Elisavety je rafinovaně propracovaná kompozice vedena k překvapivému dějovému zvratu na konci díla. Na rozdíl od Anny, touha hlavní hrdinky *Zloděje broskví* po mateřské lásce nenaplnuje její život a jediným možným východiskem je pro ni spontánní cit lásky a znovuobjevené životní naděje.

Ve *Zloději broskví* je zajímavé prolínání několika vyprávění. Obsahuje souběžně prolínající se roviny líčení událostí z pohledu tří vypravěčů; mladého muže, jenž na krátkou dobu město navštíví za účelem prodeje pozemku; jeho profesora aritmetiky, tehdejšího mladíkova souseda; vševědoucího vypravěče. Stejně jako vyprávění z více úhlů, taktéž se prolíná několik rovin časových, tím, že je příběh tragické lásky retrospektivně vyprávěn starým profesorem v téměř identickém historickém kontextu, v době bojů druhé světové války. Čtenáři je tak podáván pouze obraz zpusťšeného Velikého Trnova, k němuž mladého vypravěče váže velké citové pouto a jehož návštěva v něm vyvolává silné pocity nostalgie. „*Poslouchal jsem jeho tichý hlas i zvukné volání žlův, jež mi připomínalo krásná rána mého dětství.*“⁹² Podobně jako nostalgické šťastné vzpomínky je však cítit i notně negativní stanovisko vůči probíhající válce. „*Téměř ze všech nás se stali darebáci, protože jsme rostli na ulici, mezi zajateckými tábory, uprostřed bídy, chaosu a korupce té nesmyslné války...*“⁹³ Tento skrytý antimilitaristický podtext v sobě nese zmíněná ukázka i celé dílo. Ústy vypravěče je čtenáři podávána reálná osobní výpověď Emilijana Staneva, který se vrací ke svým vzpomínkám na válečná léta ve Velikém Trnovu. Mladý muž, který vypráví svůj příběh, vzpomíná na událost, jež se stala na sklonku první světové války, a tím je příběh nešťastné

⁹¹ Srov. SARANDEV, Ivan. *Емилиян Станев*. [op. cit., pozn. 9], s. 111.

⁹² STANDEV, Emilijan. *Zloděj broskví*. [op. cit., pozn. 2], s. 11. Originál: „*Слушах тихия му глас между звучните изсвирвания на авлигите и те ми напомняха за хубавите сутрини из моето детство.*“ STANDEV, Emilijan. *Крадецът на праскови*. [op. cit., pozn. 89], s. 22.

⁹³ STANDEV, Emilijan. *Zloděj broskví*. [op. cit., pozn. 2], s. 9. Originál: „*Почти всички бяхме станали гамени, тъй като разтяхме на улицата, между лагерите на пленниците, в глада, хаоса и корупцията на тая безсмислена война...*“ STANDEV, Emilijan. *Крадецът на праскови*. [op. cit., pozn. 89], s. 20–21.

Elisavety. V tomto momentě se objevuje v díle druhý vypravěč, postarší profesor, a společně s mladíkem ožívují své vzpomínky a čtenáři podávají celý průběh děje. Během vyprávění přechází druhý vypravěč v třetího, autorského vševědoucího vypravěče, jenž má v próze dominantní postavení.

Obraz Elisavety, líčený z pohledu vypravěče, dokazuje jeho okouzlení touto „nadpozemskou bytostí, tajemně krásnou ve svých dlouhých, tmavých šatech“⁹⁴. Jako protiklad jsou zde vyobrazeny vzpomínky na postavu plukovníka, jenž v mladém muži vyvolával dávný strach a respekt. „Byl to obtloustlý, ramenatý padesátník, s krátkým krkem, s ušima jako by přilepenými k lebce a s pichlavými šedými očima. Prošedivělé, do jezka přistřižené vlasy dodávaly jeho hlavě výraz rysa.“⁹⁵ Princip tohoto kontrastního popisu doplňují další dvě postavy. Jednou je plukovníkův vojenský sluha, ztvárněný stejně pejorativně jako jeho pán. Jemnost a krásu zde ztělesňuje vedle Elisavety také Ivo, srbský válečný zajatec a přistižený zloděj v plukovníkově zahradě, a i přes svůj fyzicky zpustošený a omšelý vzhled je dalším nešťastným jedincem toužícím po lásce a svobodě. Velká propast ve vztahu plukovníka a jeho ženy pomalu, ale jistě graduje a z pohledu Elisavety se mění ještě ve větší nenávist, odsuzující celý život po jeho boku. „Náhle ji zachvátila nenávist k jejímu muži, k tomu zestárlému vojákovvi, jehož zarudlou šiji viděla stále před sebou. // Byl pro ni ztělesněním války a hlavním viníkem ztráty jejího mládí.“⁹⁶

Můžeme zde pozorovat autorovu snahu vytvořit obraz měnící se ženy, omámené a polapené láskou, její změny nálady, fyzického vzhledu, až po nalezení vytouženého smyslu života. Stanev pronikl detailně do jejího nitra, jež se nakonec jakoby rozdvojí, a hlavní hrdinka žije paralelně se rozbíhající příběh: jeden jako čerstvě zamilovaná žena plná

⁹⁴ STANEV, Emilijan. *Zloděj broskví*. [op. cit., pozn. 2], s. 13. Originál: „тя е същество от неземния, така майнствено красива със своята дълга тъмна рокля“ STANEV, Emilijan. *Крадецът на праскови*. [op. cit., pozn. 89], s. 23–24.

⁹⁵ STANEV, Emilijan. *Zloděj broskví*. [op. cit., pozn. 2], s. 13. Originál: „Той беше шишкав, към петдесетгодишен, плещест, късоврам, с плътно прилепнали към черена уши, с остри, сиви очи и побелели коси, стригани алаброс. Тоя алаброс придаваше на главата му израз на рис.“ STANEV, Emilijan. *Крадецът на праскови*. [op. cit., pozn. 89], s. 24.

⁹⁶ STANEV, Emilijan. *Zloděj broskví*. [op. cit., pozn. 2], s. 26. Originál: „Внезапно я обхвана ненавист към мъжа ѝ, към тоя застарял военен, чийто зачервен тил виждаше пред себе си. // За нея той ставаше олицетворение на войната и главният причинител на загубената ѝ младост.“ STANEV, Emilijan. *Крадецът на праскови*. [op. cit., pozn. 89], s. 35.

šťastných myšlenek a pozitivních vyhlídek na budoucnost; druhý opředený tíhou minulosti a výchovy v duchu patriarchálních mravů - „*asketicky opovrhující tělesností a všemi radostmi života*“⁹⁷. Toto silné rozdvojení osobnosti musí náležitě vést ke konečnému rozhodnutí hlavní hrdinky. „*Srdce se jí rozbušilo. Poznala, že nastal rozhodný okamžik. Musila volit mezi touhou pokračovat v této nerovné známosti a svou vlastní hrdostí a stydlivostí.*“⁹⁸

Ivo Obretenovič, zloděj broskví, jenž je přistižen Elisavetou a následně se s ní potají stýká, není pouhým zlodějem zakázaných plodů z plukovníkovy zahrady. Metaforicky znázorněná krádež sladkých broskví, které jsou velikou chloubou plukovníka („*Jejich plody se z dálky podobaly hejnu oranžových ptáků, sedících na větvích se řídkými listy.*“⁹⁹), však znázorňuje krádež něčeho mnohem cennějšího. Tím je srdce jeho ženy, krásné a ctěné širokým okolím. Pro samotného Iva je jeho láska k Elisavetě ztělesněním spásy, posilujícím jeho odvalu a naději, že nezemře v zajetí a uprchne s plukovníkovou ženou pryč. Láska je zde vnímána jako hrdinství obou hlavních aktérů. Stejně tak je i popsána vypravěčem smrtí obou protagonistů – symbolem odvahy je zde Elisavetina sebevražda po nešťastném úmrtí Iva rukou hlídajícího ordonance. Motiv věčné lásky tak zůstává v odkazu obou hrdinů a novelistické dramatické vystupňování děje, k němuž mimochodem slouží také dramatická změna vypravěčské linie, dojde ke svému vrcholu až v poslední kapitole. (V poslední kapitole se prolínají vyprávění všech tří vypravěčů: vševědoucího, starého profesora a v konečném závěru i mladého muže.) Další metaforou společného citu a lásky byla pro oba lípa v zahradě, která sloužila jako tajná skrýš nejen před hlídačem a služkou, ale také jako tajné místo zamilovaných, v jehož blízkosti oba zapomněli na své každodenní strasti života, plnilo je životodárnou silou a pro Elisavetu „*se lípa postupně stala živou bytostí*“¹⁰⁰.

⁹⁷ STANEV, Emilijan. *Zloděj broskví*. [op. cit., pozn. 2], s. 42. Originál: „*с аскетично себеотрицание към плътта и към всички удоволствия на живота.*“ STANEV, Emilijan. *Крадецът на праскови*. [op. cit., pozn. 89], s. 48.

⁹⁸ STANEV, Emilijan. *Zloděj broskví*. [op. cit., pozn. 2], s. 37. Originál: „*Пулсът ѝ се ускори и тя почувства, че беше настъпила решителна минута. Трябваше да избира между желанието да продължи това неравно познанство и собствената си гордост и срамежливост.*“ STANEV, Emilijan. *Крадецът на праскови*. [op. cit., pozn. 89], s. 43.

⁹⁹ STANEV, Emilijan. *Zloděj broskví*. [op. cit., pozn. 2], s. 16. Originál: „*Плодовете се червенееха от далеч като оранжеви птици, накацали по редколистните дръвчета.*“ STANEV, Emilijan. *Крадецът на праскови*. [op. cit., pozn. 89], s. 27.

¹⁰⁰ STANEV, Emilijan. *Zloděj broskví*. [op. cit., pozn. 2], s. 44. Originál: „*Постепенно липата бе станала за нея живо същество.*“ STANEV, Emilijan. *Крадецът на праскови*. [op. cit., pozn. 89], s. 49.

Nelze opomenout Stanevův ojedinělý talent ve ztvárnění okolního prostředí. Jeho silný cit k rodnému Trnovu ke čtenáři promlouvá prostřednictvím mladého vypravěče, jenž používá širokých popisných složek, aby podtrhl sílu citu, války a přírody spolu s duševním napětím člověka. *„Trново vypadalo jako posypané křídou – bylo vylidněné, nezametené a nečisté. Vyschlé litinové kašny se podobaly klečícím stařenkám, pevně zavřená vrata jako by se k ní obracela zády a ojedinělí chodci na ni hleděli unaveně a smutně. // Trupy volů se z dálky běhaly jako hroby, obložené bílými kameny. Zvířata ležela vedle sebe, některá už v agónii, s napjatými šijemi a hnáty, jiná teprve očekávající příchod smrti se zamyšleným, krotkým výrazem v očích. Nevydávala žádný zvuk, protože již byla ke všemu lhostejná – jejich mlčení však působilo příšerněji než sebe strašnější řev.“*¹⁰¹

Stranou nestojí ani historický kontext díla, kdy důležitou roli hraje autorův popis trýzně a žalu bulharského lidu, tušícího, že brzy přijde konec a s ním další oslabení národního ducha zapříčiněné druhou prohranou válkou v krátkém období.¹⁰² Jakési tušení brzkého konce zde zastupuje plukovník a jeho stupňující se zkroušený fyzický i psychický stav. Tento motiv nám dává autor pocítit také prostřednictvím konfrontace minulosti s přítomností očima

¹⁰¹ STANEV, Emilijan. *Zloděj broskví*. [op. cit., pozn. 2], s. 57; 58. Originál: „Трново изглеждаше като посипано с тебешир – един обезлюден град, неметен и непочистван. Пресъхналите чугунени чеими напомняха коленичили бабички, плътно притворените врати ? обръщаха гърбове, редките минувачи я поглеждаха уморено и жално. // Те се белееха отдалеч, като същински гробища от бял камък. Налягали един до друг, някои агонизираха с изпънати напред шиш и крака, други чакаха смъртта със замислени и кротки очи. Равнодушни вече към всичко, те не издаваха нито един звук, но тяхното мълчание бе поужасяващо от всякакъв рев.“ STANEV, Emilijan. *Крадецът на праскови*. [op. cit., pozn. 89], s. 59.

¹⁰² Krátce po úplném vyhlášení samostatnosti Bulharského státu (1908) uzavřelo Bulharsko tajný spolek se Srbskem, Řeckem a Černou Horou. Tato aliance, známá jako Balkánský svaz, vyhlásila na podzim 1912 Turecku válku, která vešla do dějin pod názvem „první balkánská“. Turecko bylo na jaře 1913 poraženo a mírem podepsaným v Londýně v květnu 1913 ztratilo téměř všechna evropská území. Nově vzniklá území si však tehdejší spojenci nebyli schopni, sporným územím mezi Srbskem, Řeckem a Bulharskem se stala především Makedonie, území, které všechny tři země považovaly z historických či etnických důvodů za své. V červnu 1913 tak vypukla druhá balkánská válka, ve které bojovalo Bulharsko proti svým někdejšími spojencům Bulharsku a Řecku, ke kterým se připojilo Rumunsko a nakonec také někdejší společný nepřítel – Turecko. Válka skončila velkou porážkou Bulharska, které v ní ztratilo značnou část území, které získalo v první balkánské válce. Na počátku první světové války zachovalo Bulharsko neutralitu a čekalo, která z válčících stran nabídne víc. Císařské Německo a jeho spojencův Rakousko-Uhersko slibovaly především rozsáhlá území Makedonie a proto v říjnu 1915 přistoupilo Bulharsko k tzv. Ústředním mocnostem – Německu, Rakousku-Uhersku a Turecku – a zahájilo s rakouskou a německou armádou ofenzívu proti Srbsku. Konečný výsledek války byl opět zdrcující pro bulharskou stranu a mírová smlouva z Neuilly-sur-Seine nastolila tvrdé podmínky a okleštila výrazně Bulharské územní zisky (především o přístup k Egejskému moři a Dobrudžu.

mladého vypravěče. (Odchází z města po první světové válce, posléze se vrací za druhé světové války, kdy bylo Bulharsko opět na straně poražených.) „*Není nic tesknějšího než opakování minulosti. Viděl jsem stejnou letní, unavenou oblohu, jaká se klenula nad městem i tenkrát, a z jejího prázdného, modravého nedohledna visela nad zemí táž nejistota. Trnovo se málo změnilo.*“¹⁰³

Zloděj broskví vynikl jak na poli bulharské novelistické tvorby let čtyřicátých, tak v celkovém literárním bulharském prostředí následujících desetiletí a v dnešní době se řadí mezi klasická díla bulharské literatury. Emilijan Stanev dokázal zobrazované fikci vtisknout reálný obraz a upoutat tak tisíce čtenářů zajímavým, ač tragickým osudem člověka na pozadí společenských konfliktů a významných historických událostí dvacátého století.

¹⁰³ STANEV, Emilijan. *Zloděj broskví*. [op. cit., pozn. 2], s. 8. Originál: „*Няма нищо по-тягостно от повторение на миналото. Виждах същото лятно, уморено небе, каквото висеше над тоя град и тогава, и в неговата празна, синкава бездна личеше същата неизвестност да се надвесва над страната. Търново бе малко променено.*“ STANEV, Emilijan. *Крадецът на праскови*. [op. cit., pozn. 89], s. 20.

5.4. Černouška

Nedělitelnou součástí Stanevova života byla příroda. Měla zásadní význam v jeho tvorbě a jedním z nejvýznamnějších příkladů tzv. animalistické prózy byla novela *Černouška*.¹⁰⁴ Emilijan Stanev se po kratší odmlce ve druhé polovině čtyřicátých let, kdy se věnoval především svým kratším prozaickým dílům o člověku, válce, lásce a hrdinství, vrátil zpět k příběhům, do jejichž centra stavěl především lesní tvory. Nelze striktně oddělovat období tvorby autora dle let či pevně ohraničených etap. Stanevova záliba v lovectví a toulkách přírodou ho provázela po celý život a významně ovlivňovala jeho literární styl.

Žánr animalistické literatury se vyznačuje zobrazením světa z pohledu zvířat, přisuzuje jim různé lidské vlastnosti a city, ale v jiném slova smyslu, než jak je známe z žánru bajky. Bajka¹⁰⁵ je oproti animalismu neboli přírodní próze¹⁰⁶ krátké vyprávění alegorického příběhu a míří k obecně platnému poučení. Zvířata zde vystupují jako personifikace různých lidských vlastností. To v animalismu nenajdeme. Prozaická díla pouze umělecky zobrazují přírodní protagonisty a jejich osudy a zabývají se také ztvárněním vztahu mezi člověkem a přírodou a tuto relaci spojují v jeden umělecky vyvážený celek. Ve Stanevově *Černoušce* tímto způsobem uchvacuje čtenáře osud malého liščete, který je velmi podobný tomu lidskému v celém svém životním putování. Liška je autorem obdařena pocity a vnímáním, a tím tvoří směsici pestrobarevných a komplexních představ o životě z pohledu malého živočicha. (Liška cítí osamění, stesk, lásku, zármutek, radost aj.) Stanev se nijak nesnaží vidět hlouběji do nitra zvířete, obrazy a pocity podává zcela samozřejmě a všechny tyto liščí vjemy konfrontuje s okolním světem; krajinným, zvířecím a lidským. Oproti klasickým uměleckým dílům, postava člověka se nyní nachází v pozadí a zvířecí prvek tvoří hlavní schéma příběhu. Emilijan Stanev úspěšně narušil toto centrální postavení lidské složky a do popředí zasadil samu přírodu – autentickou, nenucenou, věčnou, bez iluzí a pokusů o vědecké popsání zvířecího světa. Zvíře zde není zobrazením či alegorií lidského jednání, ale stojí samo o sobě.

Liška je oblíbenou postavou různých bajek a pohádek, kde často vystupuje v roli chytrých a lstivých šelem vítězících nad hloupějšími siláky. V tomto smyslu ve zvířecí symbolice ztělesňuje lstivost a vychytralost. Stanev nedává do souvislosti Černoušku s tímto

¹⁰⁴ STANEV, Emilijan. *Чернушка*. [op. cit., pozn. 5].

¹⁰⁵ ŠIMŮNKOVÁ, Eva a kol. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 39–40.

¹⁰⁶ Odpovídá charakteristice animalismu v českých slovnících. *Ibidem*, s. 301.

obecným míněním a ve svém díle se orientuje čistě na poutavost a znázornění krásy zvířecího světa. Podobný motiv o uvěznění lišce převedl do literárního prostředí český autor Rudolf Těsnohlídek ve vyprávění o lišce Bystroušce, avšak tentokrát za pomoci oné symboliky vychytralé lišky.¹⁰⁷ Českého čtenáře tedy zprvu zaujme až nápadně podobný námět obou próz. Rozdíly jsou však velmi zřejmé a práce Stanevova a Těsnohlídkova se zásadně liší v mnoha ohledech. Nejvýraznějším rozdílem je celkové podání příběhů o zajaté lišce. Zatímco Těsnohlídek ztvárnil liščí a zvířecí svět úsměvnou formou, s optimismem a radostí, v mnoha případech také s řadou veselých až groteskních situací, Stanev ponechal plynulý průběh lyrickému vyprávění příběhu, kdy nepřikrášloval dějové sekvence díla, jak je tomu v *Bystroušce*.¹⁰⁸ Liška nehovoří lidským jazykem, jak je tomu u *Bystroušky*, a veškeré dění udává tok jejích pocitů a vnímání prostřednictvím anonymního vševědoucího vypravěče v erformě. Okolnosti vzniku samozřejmě hovoří o odlišné struktuře díla, kdy byla Bystrouška původně psána na zakázku jako seriál fejetonů pro Lidové noviny. Jako společné oběma autorům lze přisoudit vyzdvihování krásy a čistoty zvířecího světa a u Těsnohlídkova poněkud silnější důraz na skrytou kritiku lidských nedostatků. Tato kritika je podávána ústy samotných zvířat, Stanev nechává čtenáře, aby sám dospěl k morálnímu soudu nad *Černouškou*. Pozoruhodná jsou však obě díla, Emilijana Staneva i Rudolfa Těsnohlídkova a uvádějí čtenáře blíže do tajů lesního království a čistoty nedotčených živočichů, v nichž se odráží některé lidské charaktery a jednání.

Soudobý pohled¹⁰⁹ na Stanevovu *Černoušku* spíše zaujímal stanovisko k animalistické próze obecně. Autor by měl vždy umět odhadnout meze lidského prvku, který přisoudí zvířecímu tvoru, v opačném případě může narušit celistvost a autentičnost příběhu. To se Stanevovi dle kritiky zcela určitě bravurně povedlo a pravdivě znázornil lidskou podobu jednání Černoušky. Pokud by totiž vyličil lišku čistě s jejími zvířecími instinkty bez jakýchkoli vnitřních pocitů, nebylo by možné dostatečně ocenit uměleckou hodnotu díla.

Počátek děje zavádí čtenáře do lesní říše, kde se Černouška spolu se svými sourozenci ocitá v osamění a začíná její boj s okolními přírodními živly, krajinou, ostatními obyvateli

¹⁰⁷ Pracovala jsem s knihou: TĚSNOHLÍDEK, Rudolf. *Liška Bystrouška*. Doslov, autorův životopis a ediční poznámku napsal Vladimír Bystrov. Praha: Nakladatelství Bystrov & synové, 1995.

¹⁰⁸ Jedná se o bajku ve formě povídky, která má bohatý příběh s barvitě vykreslenými postavami, ale stojí daleko od reálného znázornění zvířecích aktérů.

¹⁰⁹ DANČEV, Penčo. *За художествено отражение на живота*. Септември, 1954, № 10. s. 146–147.

lesa a v neposlední řadě s lidskou přítomností. Mládě, jež nekompromisně odehnala vlastní matka, zprvu nechápe její jednání a vše, co se kolem ní děje. Prostřednictvím poznávání svých pudů se učí životu, shánění obživy a také poznává hrozbu, která číhá v podobě lovců a cestářů v okolí. Touha po potravě zavede Černoušku až k domu Fokasinova, kde ji ale majitel polapí a vězní celé dva měsíce. Během té doby poznává všechny projevy lidské krutosti i dobroty. Boj o přežití svádí po svém úniku se surovým cestářem a lovcem Prichodou, který však vyhraje a vydává se dál k novým dobrodružstvím. Z mláděte se stává dospělá liška, která nakonec také daruje život, a prodlužuje tak koloběh života a přírody.

Stanev, očarován čistotou a opravdovostí lesních tvorů, detailně líčí a popisuje každodenní výpravy a chování lišek, což dokazuje autorovy ohromné pozorovací schopnosti, které v *Černoušce* plně uplatnil: „*Najednou Černouška zdvihla hlavu a zbystrila sluch. Uslyšela tiché zapískání. Ozvalo se někde na široké lesní cestě, po níž se kdysi sváželo dříví, ale teď byla zarostlá trávou a nízkými křovisky. Po cestě kráčel člověk. Mlhou se jasně rozléhal zvuk jeho kroků. Šel pomalu, zastavoval se, odkašlával si a znovu kráčel vpřed. Černouška již v těchto místech slyšela mnoho lidských zvuků. Skoro každý den tudy procházeli se svými stády pasáci koz, rolníci chodili do pasek na proutí, z něhož si pletli koše na hnůj a slámu, objevovali se i dřevorubci. To všechno dobře znala, a proto se nebála. Avšak dnešní kroky byly jiné, číhavé a netrpělivé – kroky člověka, který není sám a na něco čeká.*“¹¹⁰ Prostřednictvím autorského vyprávěče je především zdůrazňován a líčen vztah mezi liškou a člověkem. Lovci a cestáři znázorňují v *Černoušce* negativní složku, která brání lišce v poklidné existenci, a snaží se ji ulovit, ať už pro zadostiučinění a odplatu za snědenou drůbež, či pro její liščí srst. Stanev tak konfrontoval své vlastní lovecké zážitky s morálním pohledem na zabíjení zvěře a vyprávěče staví jednoznačně na stranu Černoušky a lidské pokolení do jejího protikladu. „*Věčná škoda kožešiny! Liška k pohledání – a já jsem ji utratil pro nic za nic!*“ vzdychal. „*Proč jsem se jenom k čertu sázel... Měl jsem tam jít hnedka druhý den, popadnout zvíře a hotovo! Ta sázka mi přišla pěkně draho...*“ „*Kdo ví, kde si teď liška chodí, hezky ve zdraví a v pořádku!*“ dopalovali si ho přátelé. „*Chodí? Nesmysl!*“ odpovídal

¹¹⁰ STANEV, Emilijan. *Černouška*. [op. cit., pozn. 5], s. 45. Originál: „*От широкия горски път, който някога бе служил за извозване на дърва, а сега бе обрасъл с трева и дребни храсти, се чу тихичко подсвирване. Някакъв човек крачеше полека, спираше се, покашляше и отново тръгваше. Чернишка беше слушала много човешки гласове по тия места. През ден, през два минаваха козари със стадата си, селяни идваха из сечищата да берат пръчки за кошове, идваха и дървари. Всичко това ѝ беше познато и не я плашеше. Но тия стъпки бяха стъпки на човек, който очаква нещо.*“ STANEV, Emilijan. *Чернишка. Избрани повести*. София: Народна младеж, 1967, s. 167.

zamyšleně Prichoda, vzpomínaje si na svou lež. Honem začínal nezasvěceným vykládat, kde a jak byla Černouška raněná.“¹¹¹

Za společný motiv některých analyzovaných Stanevových novel můžeme označit mateřskou lásku a cit. Ženský a mateřský rozměr zde znázorňuje již dospělá Černouška, která staví na první místo svá mláďata a jejich výchovu. „Byla to bezbranná stvoření, podobná myškám s protáhlými čumáčky; nevydávala sebemenší zvuk a v husté kožešině matčina břicha se úplně ztrácela. Černouška se jim cele věnovala, tiskla je k sobě, a jakmile mláďata začala cucat její mléko, blaženě přivírala oči. // Čtyři liščátka ji naplňovala tak bezmeznou něžností a starostlivostí, že neměla na žrádlo ani pomyšlení.“¹¹² Výrazným rozdílem je ale srovnání s lidskou mateřskou láskou, která je věčná, bezbřehá a ušlechtilá až do samého konce. Zvířata jsou vedena pudy, a jakmile liška uzná za vhodné, že jsou mláďata schopna se o sebe sama postarat, opouští je a žije nadále svým samotářským životem: „Ráno ji liščata radostně vítala a očichávala její tlamu, jako kdyby chtěla zjistit, co měla k žrádлу. Černouška je od sebe neodstrkovala, ale pořád častěji se jim vyhýbala a hledala klid. V jejích žlutých očích se začala objevovat lhostejnost; liščin pohled se stával nevýrazným a lenivým, mateřská starostlivost mu byla již cizí.“¹¹³ Stanev opět našel rovnováhu ve ztvárnění zvířecího a lidského, díky čemuž působí Černouška tak nenuceně a věrohodně. Přerod starostlivé matky, která by pro svá mláďata zemřela, v lhostejnou lišku, starající se pouze o svou obživu, vytváří schéma totožného začátku a konce knihy. To je totiž tím hlavním poselstvím ve Stanevově *Černoušce* – ukrývá v sobě nikdy nekončící koloběh života, světa přírody, lidského a

¹¹¹ STANEV, Emilijan. *Černouška*. [op. cit., pozn. 5], s. 62. Originál: „Язык за кожата! Отиде хубавото животно ягма! - тухкаше се той. - Защо ми трябваше да се лова на бас? Иди бе, човече, на другия ден, вземи си лисицата, па се върни. - Кой знае къде си ходи тя жива и здрава - ядосвах я го другарите му. - Ходи, вятър! - казваше замислен Приходата, като си спомняше за лъжата, и тутакси започваше да обяснява на несведущите къде и как е ранена лисицата.“ STANEV, Emilijan. *Чернишка. Избрани повести*. [op. cit., pozn. 110], s. 167.

¹¹² STANEV, Emilijan. *Černouška*. [op. cit., pozn. 5], s. 86. Originál: „Те бяха немоцни същества, прилични на остроноси мишлета, които се губеха из гъстата козина на корема ѝ. Тя се отдаде цяла на своите рожби, държеше ги притиснати към гърдите си и докато те сучеха, затваряше блажено очите си. // Четирите мишлета я изпълваха с такава всеотдайна нежност, че съвсем не ѝ беше до никаква храна.“ STANEV, Emilijan. *Чернишка. Избрани повести*. [op. cit., pozn. 110], s. 184–185.

¹¹³ STANEV, Emilijan. *Černouška*. [op. cit., pozn. 5], s. 100–101. Originál: „Сутрин лисичетата я посрещаха радостно, душеха муцуната ѝ, сякаш искаха да разберат какво е яла през нощта. Чернишка не ги отблъскваше, но все пак ги избягваше и търсеше спокойствие. В жълтите ѝ очи започна да се появява равнодушие, в погледа ѝ не трептеше вече майчинската загриженост.“ STANEV, Emilijan. *Чернишка. Избрани повести*. [op. cit., pozn. 110], s. 196.

zvířecího rodu. Proti tomuto harmonickému a konstantnímu koloběhu stojí zejména pohyb a boj doplňující souznění nastavených zákonů vesmíru.

Struktura novely, která je o poznání delší než předchozí analyzovaná díla, se v zásadě liší v mnohém. Ať už jde o absenci antropocentrismu, anebo žánrové vlastnosti novely obecně. Chybí zde konečný vypointovaný bod obratu, který můžeme vidět v předchozí Stanevově interpretované tvorbě (především ve *Zloději broskví*, *Cizinci* a *Za tichého večera*). Dramatické napětí provází *Černoušku* od samého počátku, kdy se lišče ocitá na pospas osudu a v nekonečném boji s člověkem. Vypravěč nijak neidealizuje liščí život, přestože není nakonec Černouška polapena Prichodou a dalšími lovci, její rodina či liščí druh neunikli poranění nebo smrti. Z díla je cítit surovost jak zvířecího, tak lidského jednání. Lidské jednání však není vedeno pudy, nýbrž vlastními zájmy a zjištěními.

Pozitivně pojatá je zde postava dobráka Fokasinova, který chtěl od začátku pustit Černoušku na svobodu. Čiší z něj láska k živým tvorům a svým humorným až ironickým projevem dodává příběhu na pestrosti. „*Živil ji tím, co se mi zrovna namanulo; při žrádle u lišky vždycky chvílku zůstával, díval se, jak žere, a držel k ní řeč, která zpravidla končovala zhruba takto: „Ty, Černouško, jsi členka mé domácnosti a máš stejné právo dostávat ode mne žrát jako ostatní. Všecky vás musím živit. Nakonec asi pověším cestářství na hřebík, protože vy už jste vlastně zvěřinec, hotová zoo. A já jsem vás ředitel. Jen račte, občané, pojedte se podívat! Ředitel Pantalej Pandov Fokasinov!*“¹¹⁴ Stanev Fokasinova vyličil jako postavu s dobráckou shovívavostí, která má srdce na pravém místě a tvoří tak nejužší spojení mezi lidským a zvířecím světem.

Způsob podání *Černoušky* Stanevem je výjimečný svým lyrickým vyzněním. Nejen veškeré obrazy všeho živého kolem sebe, ale také lidskou touhu po lovení autor zjemňuje básnickými výjevy z liščího putování. „*Mládě se pohybovalo drobnými, nehluchými krůčky. Kulaté černé tlapičky se pŕvabně řadily do přímky a jeho tělo se v neslyšném rytmu chůze pohupovalo jako pružný proutek v ruce krácejícího člověka. // Z obrovitého, do stínu*

¹¹⁴ STANEV, Emilijan. *Černouška*. [op. cit., pozn. 5], s. 22. Originál: „След като я нахранеше с каквото му попадне, той оставаше край нея няколко минути да гледа как яде и през това време ѝ държеше реч, която почти винаги свършваше така: — Ти, Чернишка, си член от моето домакинство и имаш еднакво право с другите да бъдеш хранена от мене. Аз ви издържам тук всичките. В края на краищата ще напусна кантона, защото вие сте вече менажерия. Аз съм ви директорът. Заповядайте, граждани, да видите! Директор Панталей Пандов Фокасинов!“ STANEV, Emilijan. *Чернишка. Избрани повести*. [op. cit., pozn. 110], s. 135.

*ponořeného údolí zavanul chlad a pronikavý pach mokra a hniloby. Dubina, zpola ozářená sluncem, vítala mládě spoustou světelných skvrn a šedých stínů. Vzduch byl nehybný a svěží, nebe lehké a bledé.*¹¹⁵ Se stejnou lehkostí vypravěč charakterizuje změny ročního období se všemi změnami světa živočichů, které s nimi souvisejí. Používá metaforických přirovnání, ale zůstává velmi realistický a věcný v novelistickém slova smyslu, tj. váží každé užití slovo.

Emilijan Stanev a jeho *Černouška* tvoří jeden celek, který spojuje láska k přírodě a jejímž prostřednictvím autor adresuje zvláštní poselství. Tím je věčná nevyčerpatelnost přírody. Tento nekončící koloběh má až filozoficko-existenciální rozměr, který nechává každého čtenáře bádát nad vztahem mezi dvěma tak blízkými a zároveň tak rozličnými světy, zvířecího a lidského.

¹¹⁵ STANEV, Emilijan. *Černouška*. [op. cit., pozn. 5], s. 8. Originál: „То ходеше със ситни безшумни стъпки, слагайки грациозно мъничките си черни лапи в една линия, а през това време цялото му тяло се полюляваше в ритъма на стъпките му, както се полюлява тънка гъвкава пръчка в ръката на вървящ човек. // Гората бе изпълнена със слънчеви капки и сиви сенки. Лисичето чуваше басовото бръмчене на стършели, които излитаха от хралупата на един дъб, лекото чукане на кълвач.“ STANEV, Emilijan. *Чернишка. Избрани повести*. [op. cit., pozn. 110], s. 124.

5.5 Trnovská princezna

Poněkud rozsáhlejší dílo *Trnovská princezna* pochází až ze sklonku tvorby Emilijana Staneva, ačkoli se svým historickým syžetem vrací do počátku století dvacátého. Novela byla vydána jako soubor Stanevovy tvorby s dalšími významnými díly roku 1973.¹¹⁶

Trnovská princezna uzavírá celek pěti analyzovaných novel a v jistém slova smyslu ho doplňuje. Stanev se zde opět zaměřil na významný mezník dějin bulharského státu, kdy v předvečer vypuknutí první balkánské války dává do souvislosti tehdejší společnost, maloměstskou buržoazii a dobový dějinný kontext. Tehdejší Bulharsko se nacházelo těsně před vypuknutím zásadních historických událostí; nadcházející dvě balkánské války a první světová válka totiž zásadně ovlivnily jeho postavení a poznamenaly i bulharský lid. Stejně jako sledujeme dějinné události ve *Zloději broskví* a *Za tichého večera*, Stanev v *Trnovské princezně* klade větší důraz na ztvárnění svého rodného Velikého Trnova a obsáhleji se věnuje jeho obyvatelům, společenským vztahům a průběhu minulosti.

Příběh vypráví o mladém, čerstvě vystudovaném zámožném doktorovi, který ukončil svá studia v Paříži a vrací se zpět do rodného Velikého Trnova. Jako pomocníci si našel mladou, krásnou, srdečnou Marinu, ze které posléze učinil také svou milenkou. Souběžně se vyvíjel vztah mezi ním a chorou dívkou z bohaté obchodnické rodiny. Celé dílo je prostoupeno čistým mužským egoismem, za kterým lze najít pouze touhu po co nejlepší budoucnosti, jež by se alespoň zčásti mohla vyrovnat pařížskému způsobu života. Egoistické zájmy ve vyšším postavení stojí proti přirozeným pudovým zájmům mladého muže, kterého oslňuje krásná, ale zcela obyčejná Marina. Silné mužské pudy se neustále střetávají s pokryteckým morálním vystupováním doktora Stariradeva. Stanev ztvárnil typického jedince, který dle Freudovy psychoanalýzy podřizuje vše nevědomým prvotním impulsům (sexuálnímu chtíči).

Doktor Stariradev je popisován vypravěčem se všemi špatnými vlastnostmi sobeckého a nevděčného člověka. Vyzařuje z něj sebevědomí a vůle, které si s sebou přinesl z honosné Paříže, jednoho z nejdůležitějších evropských měst začátku dvacátého století. Otisk civilizovanosti a sofistikovosti hlavního představitele je dáván v celém díle do konfrontace s pochmurnou atmosférou a nuzným vzezřením Velikého Trnova. Záliba v bohémském

¹¹⁶ STANEV, Emilijan. *Търновската царица*. [op. cit., pozn. 1].

způsobu studentského života naráží na možnosti bulharského maloměsta a to Stariradevovi znemožňuje v něm pokračovat – čtenář velmi citelně reflektuje soudobý rozdíl ve vnímání společnosti mezi západoevropskou metropolí a chudým městem kdesi na Balkáně. Pohrdavé a vypočítavé jednání doktora protíná postava vděčné a plaché Mariny, okouzlené novým světem, který se před ní otevřel. Následně probíhá výrazná proměna ženského sebevědomí, kdy si začala hrdinka uvědomovat svou krásu a inteligenci. „*Ked' vyšla na Baždarlak, pocítila slabosť v kolenách a srdce sa jej prudšie rozbúchalo. Nieкто zavolal za jej chrbtom: „Mladá pani, voĵdi do mojho obchodu, aby si mi priniesla šťastie!“ Cítila, jako ju sledujú desiatky očí, a zmocňovala sa jej bláznivá túžba uzrieť sa v zrkadle, aby sa presvedčila, že je naozaj taká pekná.*“¹¹⁷

Jádro novely je poněkud komplikovanější. Stanev se zabývá především sociální problematiku a ideou osudovosti. Osud je zde vnímán jako něco, co si každý zaslouží dle svých činů, ačkoli detailnějšího jeho naplnění u jednotlivých postav se nedočkáme¹¹⁸, Stanev nechává na čtenáři, aby posoudil morální dopad na hlavní protagonisty, každý dle svého svědomí. Soudobý ideologicky poznamenaný pohled¹¹⁹ v *Trnovské princezně* vyzdvihoval symboliku národa. Marina zde symbolizuje bulharský národ, jeho vývoj souběžně s vývojem hlavní ženské postavy představuje vzrůstající sílu a sebevědomí bulharského lidu. Naopak vytýkáno bylo Stanevovi ztvárnění konce novely, který je až příliš unáhlený. Stanev položil pouze základy díla, bez toho, aniž by ho zhotovil v celku se všemi konkrétními situacemi, a to se právě nejvíce odráží v závěrečné části, kde novela připomíná spíše kronikářskou osnovu.

Důležitým motivem v díle je bezpochyby onen protikladný postoj obou hlavních postav, doktora Stariradeva a pomocnice Mariny. To, co je pro doktora přechodné, pro Marinu znamená osud – tímto způsobem se setkávají dva morální pohledy a dvě představy o lásce – objevuje se ve společenském postavení, ve způsobu myšlení, v projevech citů. Láska je zde podávána z mnoha úhlů – opravdová láska a oddanost Mariny a Eleonory k doktorovi a láska

¹¹⁷ STANEV, Emilijan. *Trnovská princezná*. [op. cit., pozn. 1], s. 22–23. Originál: „Щом навлезе в Баждарлък, коленете ѝ отмаляха, сърцето ѝ усилено заби. Някой възкликна зад гърба ѝ: „Булка, влез в дюкяна да ми направиш сефте!“ Чувствуваше как я следят десетки очи и я обземаше лудо желание да се види в огледалото, за да се убеди, че наистина е толкова хубава.“ STANEV, Emilijan. *Търновската царица*. София: Държавно военно издателство, 1974, s. 34.

¹¹⁸ Podobně jako v dalších Stanevových prózách, také v *Trnovské princezně* si lze povšimnout společného znaku, kdy se Stanev vyhýbá znázornění jednoznačného konce a nechává ho zcela otevřený.

¹¹⁹ Srov. ZAREV, Pantelej a kol. *История на българската литература. Т. 4*. [op. cit., pozn. 68], s. 795.

doktora k sobě samému, penězům a ke svému pohodlí. „*Chladná vypočítavost' a európske ideály?*“ *spytoval sa. „Nedajú sa zlíčiť? Celkom ľahko. Jako inak – peniaze, pekná žena, autorita – to je to...“*¹²⁰ Nelze však slučovat obě ženské postavy. Zatímco Marina je přirozená, pracovitá a hodná žena, Eleonora, i přes lásku a náklonnost, kterou projevuje doktoru Stariradevovi, je vypočítavou a rozmazlenou mladou dívkou.

Prvek protikladného postoje ve vnímání života je veden až do konce novely, kdy pozorujeme zásadní rozdíl v osudu dvou postav vzhledem k jejich morálním hodnotám. Marina zasvětila svůj život pomoci raněným vojákům vracejícím se z války a později, jako mnoho jiných, zemřela na cholera. Doktor Stariradev byl nadále ovlivněn svou touhou po vysokém společenském postavení – vše podřídil své pohodlnosti a rezignoval postavit se tváří v tvář problémům, které ho potkaly. Zcela zásadně se zde odlišuje hlavní postava od postav ve *Zloději broskví* a *Za tichého večera*, bojujících až do konce za svá přesvědčení a lásku. „*Doktor Stariradev predal po matkinej smrti na konci prvej svetovej vojny otcovský dom a za získané peniaze si postavil konča mesta veľký dom a súkromnú nemocnicu. Stučněl, stal sa mlčanlivým a neprívetivým. Ľudia ho zriedka videli chodiť pešo po uliciach Trnova.*“¹²¹

Vypravěč používá mnoha vnitřních monologů doktora Stariradeva k sobě samému utvrzujícího se tímto ve správném jednání, jako by se před někým ospravedlňoval a chtěl mít stvrzeno, že jedná jako každý druhý člověk. Také si lze povšimnout výrazného důrazu, který klade vypravěč na vnější popis postav. Odráží se v něm povrchnost hlavní postavy¹²² a jeho neskrývaná záliba v ženách a jejich kráse.

Postava vypravěče je ztvárněna autorským vševědoucím vypravěčem v er-formě,

¹²⁰ STANEV, Emilijan. *Trnovská princezná*. [op. cit., pozn. 1], s. 46, 47. Originál: „*Студена разсъдливост и европейски идеали? - питаше се той. - Несъвместими ли са? Съвършено съвместими. Как иначе – пари, хубава жена, авторитет – това е да си...*“ STANEV, Emilijan. *Търновската царица*. [op. cit., pozn. 117], s. 74.

¹²¹ STANEV, Emilijan. *Trnovská princezná*. [op. cit., pozn. 1], s. 80. Originál: „*След смъртта на майка си в края на европейската война той продаде бащината си къща и с напечелените пари издигна край града голяма къща и частна болница. Напълня, стана мълчалив, тежък и неприветлив. Човек рядко можеше да го види да ходи пеша из Търново.*“ STANEV, Emilijan. *Търновската царица*. [op. cit., pozn. 117], s. 138.

¹²² Postava Stariradeva je ve své podstatě jednou z mála negativních postav ve Stanevově tvorbě. Ostatní postavy, stojící vždy proti hlavnímu hrdinovi, nejsou ve své podstatě negativní. Uvádím příklad strážníků v *Za tichého večera* či plukovníka ve *Zloději broskví*, které pouze tvoří protiklad k hlavním protagonistům, Antonovi či Elisavetě. Nemají vyloženě špatné charakterové vlastnosti, Stanev se přiklání spíše k pejorativnímu způsobu znázornění jejich vzhledu.

nicméně zajímavý prvek lze sledovat v poslední kapitole *Trnovské princezny*. Předešlý autorský vypravěč je nahrazen přímým vypravěčem. Až nápadně připomíná schéma popisu závěrečných událostí v díle *Zloděj broskví*. Tentokrát Stanev do role přímého vypravěče postavil postavu dítěte, prostřednictvím jehož retrospektivního vyprávění se dovídáme o osudu hlavních postav. Je otázka, z jakého důvodu se k takovému kroku uchýlil. Existuje úvaha¹²³, zda autor necítil potřebu znázornit děj očima dítěte jako symbolické vyjádření čistého rozsudku předešlých událostí, jako neposkvrněné svědectví někoho, kdo ještě není zasažen zkažeností světa, dramatickými dějinami a národnostními problémy. „*Vzal si bohatú Plovdivčanku a my, deti, sme prechádzali okolo jeho domu so zeleno natretými vežičkami a verandou, jako sa prechádza okolo vazenia alebo domu cudzinca. Vysoká ohrada so živým plotom skrývala dvor pred pohľadom a čierny huňatý pes na nás brechal, keď sme sa pokúšali nazrieť dovnútra.*“¹²⁴ Jednoznačně lze souhlasit, vzhledem ke Stanevově zálibě v zobrazování dramatických momentů dějin očima křehkých žen a nevinných dětí.

Ačkoli se jedná o novelu, v mnohém nám může připomínat románové schéma díla. Fabule neobsahuje tak razantní a dramaticky vystupňovaný závěr jako u předcházejících novel, děj je mnohonásobně více rozvíjen co do počtu postav hlavních, vedlejších, tak i stavba příběhu se jeví znatelně komplikovanější. Nicméně jistý bod obratu zde nastává, spíše je postupně rozvíjen a v samém závěru vykristalizuje smrtí a odjezdem dvou vedlejších postav, které zásadně ovlivňovaly život doktora Stariradeva. Děj také vyústil v propuknutí první balkánské války, a dokonce k jisté doktorově sebereflexi. „*Azda uvidel svoj skutočný obraz, obraz poeurópskeho zbohatlíckeho syna, ktorý sa postavil nielen proti všetkým ostatným, ale aj proti sebe. A tí, čo boli pre neho dovčera nepriateľskí a cudzí, znova sa mu stali blízki a rodní, pretože krv praotcov hovorí plným hlasom v dňoch národných skúšok. Preslávené víťazstvá roľníkov, ktorým nadával za ich nevedomosť, poverčivosť a pahlnosť, ho donútili pozrieť na nich inými očami a postupne zatienili jeho európske veľkopanské ideály a chlad.*“¹²⁵ Jak jsem již ale zmínila, celý tento proces je již nastíněn v průběhu celého příběhu

¹²³ Srov. ZAREV, Pantelej a kol. *История на българската литература. Т. 4.* [op. cit., pozn. 68], s. 796.

¹²⁴ STANEV, Emilijan. *Trnovská princezná.* [op. cit., pozn. 1], s. 80–81. Originál: „*Ожени се за богата пловдивчанка и ние, хлапетата, минавахме край неговата къща със зелено боядисани кулички и веранда, както се минава край затвор или дом на чужденец. Висока ограда с жив плет криеше двора от погледа и някакво черно, космато куче ни лаеше, щом се отпитвахме да надникнем вътре.*“ STANEV, Emilijan. *Търновската царица.* [op. cit., pozn. 117], s. 138.

¹²⁵ STANEV, Emilijan. *Trnovská princezná.* [op. cit., pozn. 1], s. 79. Překlad: „*Може би е съзрял истинския си образ на поевропейчен чорбаджийски син, опълчен не само срещу народа, но и срещу самия себе си. И*

způsobem podání samotné hlavní postavy doktora, jenž si takovýto konec, v opojení svou vlastní samolibostí a pohodlností, přál. Avšak stále jsou zachovány nosné elementy novely v soustředění se na jednu událost, jeden konflikt a jednu situaci a jejich vzájemné propojení.

Velmi dobře propracované dílo uzavírá novelistickou tvorbu Emilijana Staneva a podává další doklad o umění autora postihnout lidský život ve společenském a historickém kontextu. Dosud neztvárněné lidské charaktery v podání Mariny a doktora Stariradeva, jakými jsou ušlechtilost a sobeckost, vytváří zcela nový rozměr ve Stanevově novelistice. Bez hledání hlubšího smyslu a poselství, dílo *Trnovská princezna* je pozoruhodnou novelou, ve které však Stanev nectil tak ortodoxně, jako v předchozích ukázkách, prvky žánru novely.

*тези, които до вчера за него са били враждебни и чужди, отново са станали близки и родни, защото кръвта на дедите завогорва с пълна сила в дни на народни изпитания. Чутовните победи на селяните, които бе ругал за тяхното небезжество, суеверия и алчност, са го накарали да ги види с други очи и постепенно са затъмнили европейските му буржоазни идеали, а студенината.“ STANEV, Emilijan. *Търновската царица*. [ор. cit., pozn. 117], s. 129.*

6. Stanevovo dílo v českém prostředí – reflexe, překlady a recepce

Spisovatel Emilijan Stanev není české literární veřejnosti zdaleka neznámý. Díky mnoha překladatelům věnujícím se bulharské literatuře vzniklo široké spektrum rozsáhlejších i drobných ukázek z celé Stanevovy tvorby. Pokusím se nastínit celkovou reflexi jeho tvorby společně s recepcí za pomoci dobového tisku a pro úplnost doplním veškerá přeložená díla, která vyšla v České republice. Vzhledem k tomu, že pracuji ve své interpretační části se slovenským vydáním *Zloděj broskýň*, neopomenu zmínit také slovenské stanevovské reflexe Jána Košky.

Velký rozmach bulharské překladatelské činnosti lze zaznamenat ve druhé polovině dvacátého století, kdy se mimo Staneva bulharisté věnovali i dalším významným bulharským literátům (J. Jovkov, Elin Pelin, G. Karaslavov, B. Rajnov, J. Radičkov), a nabídli tak obsáhlý pohled na bulharské písemnictví dvacátého století. Za nejplodnější překladatelku byla pokládána Zdenka Hanzová¹²⁶, která jako první přeložila jedno ze Stanevových děl. Jednalo se o novelu *Za tichého večera* ve výboru *Bulharsko v povídce*.

S největším a nejživějším ohlasem Stanevova díla v Československu se setkala kniha *Zloděj broskví*, přeložená Zdeňkem a Věrou Urbanovými v roce 1960. Do této doby chyběl knižní překlad Stanevovy tvorby, pouze bylo uveřejněno jen několik nevelkých ukázek v antologii *Bulharsko v povídce*, časopisecky ve *Světové literatuře*, *Slovanském přehledu* a *Bulharsku ve výstavbě*. Zdeněk Urban patří nepochybně mezi literárněvědné bulharisty, kteří se postavě Emilijana Staneva věnovali nejvíce. Hned po uvedení na trh se *Zloděj broskví* stal velmi populárním dílem, o kterém se v dobovém tisku nespočetkrát psalo. Především Zdeněk Urban v mnoha periodikách podával kratší či delší medailonky o tvůrci samotném, ale především o jeho tvůrčí cestě literárním světem. Stanev byl nejvíce líčen jako „vnímavý umělec, který podává vzrušující, dramatické příběhy ze světa zvířat“.¹²⁷ O novele *Zloděj broskví* bylo napsáno mnoho, ale ve výčtu všech dobových zpráv poněkud chybí rozdílné názory či příspěvky k dílu. Téměř všechny zmíněné informace pocházely od Zdeňka Urbana. Novela je vyzdvihována především díky své výtečné propracovanosti v psychologickém

¹²⁶ Srov. Ivan Dorovský se věnuje recepci bulharské literatury v českém prostředí v kapitole *Bulharská literatura u nás* v antologii bulharské moderní povídky *Narodili jsme se jako draci*. Boskovice: Nakladatelství František Šalé – Albert, 2003, s. 5–15.

¹²⁷ URBAN, Zdeněk. Světová literatura, roč. 5, 1959, č. 4, s. 198.

prokreslování postav a v zobrazení maloměstského života. V Itálii a SSSR byla posléze zařazena mezi nejlepší světové novely.¹²⁸

Vzhledem k tomu, že autorem téměř veškerých příspěvků v dobových periodikách byl Zdeněk Urban, pohled a vnímání spisovatele Emilijana Staneva získal poněkud jednotvárný charakter. Urban velice často opakuje tytéž jazykové obraty, které by měly být hodnotnými a kvalitními informacemi, avšak z celého výčtu charakteristik tvůrčího talentu Staneva všechna tato konstatování působí dojmem otřelých frází.

Čeští čtenáři se dovídají o osobnosti Emilijana Staneva také v souvislosti se vznikem třídílného románu *Ivan Kondarev*, za který získal v roce 1964 cenu bulharských kritiků a byl odměněn také Svazem bulharských spisovatelů.¹²⁹ Vzhledem k tomu, že dílo nebylo přeloženo do češtiny, nedostalo se české veřejnosti podrobnějších informací o odezvě a umělecké hodnotě. Překladatel Zdeněk Urban ale vyjadřuje svůj názor o tomto historickém románu v různých dalších periodikách, především byl častým příspěvatelem *Literárních novin*, na jejichž stránkách zmiňuje dílo *Ivan Kondarev* v negativním slova smyslu, kdy „umělecká úroveň románové tvorby Staneva citelně pokulhává za jeho novelami“.¹³⁰

Jelikož se věnuji všem česky psaným textům o Emilijanovi Stanevovi, nikoli výhradně textům českých literárněvědných bulharistů, neopomenu zmínit doslov bulharského literárního kritika a historika Petra Dinekova. Doslov byl vytvořen k českému překladu historického románu *Legenda o Sibirinovi*. Je velmi zajímavým a hlubokým nahlédnutím do Stanevovy vývojové charakteristiky společně s analýzou díla *Legenda o Sibirinovi*, kterou autor označuje za „lakonické vyprávění, v němž psychologický ponor a filozofická koncepce vytvářejí uměleckou syntézu“.¹³¹ Dinekov především vyzvedává aktuálnost legendy, která se i přes své historické téma věnuje mnoha soudobým konfliktům, jakými byly společenské boje a sociální revoluce bouřlivé doby po první světové válce. Český čtenář tak měl možnost poznat různorodější názor na Stanevovu literární produkci, než jaká mu byla opakovaně předkládána Zdeňkem Urbanem.

¹²⁸ Srov. URBAN, Zdeněk. *Literární noviny*, roč. 9, 1960, č. 34, s. 4.

¹²⁹ *Literární noviny*, roč. 12, 1964, č. 38, s. 12.; *Kulturní tvorba*, roč. 3, 1965, č. 20, s. 2.

¹³⁰ Zdeněk Urban. *Povídka a novela v popředí (poznámky k současné bulharské próze)*. *Literární noviny*, roč. 10, 1962, č. 9, s. 9.

¹³¹ DINEKOV, Petár. *Od legendy k pravdě*. In: STANEV, Emilijan. *Legenda o Sibirinovi*. Přel. Ludmila Kroužilová. Praha: Lidové nakladatelství, 1977, s. 150.

Ve slovenském prostředí je znám jako významný bulharista, literární vědec, básník a překladatel Ján Koška. Jeho překlad Stanevova výboru *Zlodej broskýň* tvoří zásadní dílo k utvoření celkového názoru na Stanevovu novelistiku¹³². Reflexi Stanevova díla se Ján Koška věnuje v obsáhlejších doslovu, kde je veřejnosti představen „najvýtvárnejší rozprávač v súčasnej bulharskej próze“¹³³. V souvislosti s novelami je označen jako epik ženského citu a společenského konfliktu. Koška se věnuje i Stanevově románové tvorbě; *Legenda o Sibirinovi* a *Ancikrist* jsou označeny za moderní syntézu, kdy Stanev upustil od tradičních forem popisu vnějšího prostředí a využil podněty staré bulharské literatury.¹³⁴ Pod názvem *Výbuch* vyšel ve slovenském prostředí také román *Ivan Kondarev*, ke kterému Ján Koška napsal doslov¹³⁵. Z poměrně obsáhlého doslovu však nelze vytvořit jednoznačný závěr o postavě Ivana Kondareva a Koška se spíše věnuje historickému podtextu a událostem týkajícím se zářijového povstání v Bulharsku. V jeho podání je román považován za svéráznou kroniku bulharské společnosti a „patří do radu diel, ktoré vytvárali opozíciu voči prejavom schematicizmu a kontinuitu vo vývine socialistickej literatúry“.¹³⁶ Slovenští literární tvůrci a kritici byli však také poznamenáni tímto schematicizmem, tudíž nelze jednoznačně určit, do jaké míry se Koška držel schematického modelu při komentování tohoto antifašistického díla jakým je *Ivan Kondarev*.

Dobovými periodiky nejčastěji zmiňujícími osobnost Emilijana Staneva byly *Literární noviny*, *Tvorba* a *Slovanský přehled*. To bylo především na přelomu padesátých a šedesátých let, posléze v průběhu let sedmdesátých. Nejednalo se však o obsáhlé články, spíše byly české veřejnosti podávány podobné informace zpracovávané jinými slovy. Několikrát měl možnost český čtenář poznat Stanevovu animalistickou tvorbu v časopiseckých ukázkách jeho drobných zvířecích próz, avšak zásadní vliv měly na jeho českou recepci až novely *Zlodej broskví* a *Za tichého večera*. Oproti soudobému bulharskému tisku je Stanevův obraz v českém tisku citelně marginalizován a souvisí tak pouze s českými překlady, avšak jeho obsáhlejší dílům a jejich přínosu se u nás dosud nevěnovala žádná pozornost.

¹³² Publikace obsahuje především novely, s kterými jsem pracovala; *Trnovská princezná*, *Zlodej broskýň*, *Cudzí člověk*, *Za tichého večera*.

¹³³ KOŠKA, Ján. *Novely Emilijana Staneva*. In: STANEV, Emilijan. *Zlodej broskýň*. Bratislava: Smena, 1974. cit. s. 192.

¹³⁴ Srov. *Ibidem*, [op. cit., pozn. 133], s. 193.

¹³⁵ KOŠKA, Ján. *Ludia v čase, čas v ľudoch*. In: STANEV, Emilian. *Výbuch II*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1980, s. 506–512.

¹³⁶ *Ibidem*, [op. cit., pozn. 135], s. 507.

Pro souhrnný pohled na Stanevovu tvorbu v Československu a České republice doplňuji kapitolu o kompletní výčet dosud přeložených Stanevových děl, se kterými měl možnost se český čtenář setkat. Seznam je doplněn o soupis periodik a knih, s kterými jsem pracovala a ve kterých je zmiňován Emilijan Stanev či jeho literární tvorba. Mimo tiskovin, které ve většině případů obsahují kratší medailony o autorovi, věnují se charakteristice Staneva a dalších bulharských spisovatelů také literární slovníky, nicméně jejich obsah se zásadnějším způsobem neliší od již zmíněných informací v dobových časopisech a knižních doslovecích. Při sestavování seznamu jsem čerpala z listkové databáze Slavik v české řeči (Slovanský ústav AV ČR). Chronologické uskupení slouží jako zřetelný přehled toho, jakými díly byla postupně české veřejnosti představena Stanevova tvorba. Počáteční ukázky, jak již bylo řečeno, se týkaly především kratších prozaických děl novelistického a animalistického žánru. Obdobím s největším počtem novinových a časopisových příspěvků byl rok 1960 v souvislosti s vydáním českého překladu nejznámější autorovi novely *Zloděj broskví*. Teprve v sedmdesátých letech, na sklonku autorova života, byla představena díla historická, jakými byly *Legenda o Sibirinovi* a *Ancikrist* „hledající odpovědi na otázky specifčnosti dějinného vývoje autorovy vlasti“.¹³⁷ Jejich reflexi se však mimo Dinekovova doslovu nevěnoval zásadnějším způsobem žádný český bulharista.

Výčet českých překladů z tvorby Emilijana Staneva:

Za tichého večera. In. *Bulharsko v povídce*. Přel. Zdenka Hanzová. Praha: Družstvo Dílo, 1950.

Havrani. Přel. Ludmila Nováková. *Slovanský přehled*, roč. 44, č. 7, 1958, s. 261–262.

Orli. Přel. Olga Štilijanová. *Bulharsko ve výstavbě*, roč. 7, č. 4, 1958, s. 14–15.

Vlčí noci. Přel. Zdeněk Urban. *Světová literatura*, roč. 4, č. 4, 1959, s. 198–206.

Zloděj broskví. Přel. Zdeněk Urban, Věra Urbanová. Praha: Československý spisovatel, 1960.

Lišče. Přel. Zdeněk Urban, Věra Urbanová. *Slovanský přehled*, č. 4, 1963, s. 212.

Černouška. Přel. Zdeněk Urban, Věra Urbanová. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1964.

Kamzík. Přel. Zdeněk Urban, Věra Urbanová. *Rudé právo*, č. 37, příloha Haló sobota, 1971.

Stopy v lese. Přel. Věra Urbanová. Praha: Svoboda, 1973.

Ancikrist. Přel. Hana Reinerová. Praha: Odeon, 1976.

¹³⁷ URBAN, Zdeněk. *Za Emilijanem Stanevem*. *Tvorba*, roč. 38, č. 15, 1979, s. 2.

Ježek Pospíchálek a želva Loudalka. Přel. Hana Reinerová. Praha: Albatros, 1976.

Za tichého večera. In. *Stránky o hrdinství.* Přel. Mira Svátková a Hana Reinerová. Praha: Lidové nakladatelství, 1976.

Přátelé, Mlsný medvídek, Šedivka In. *Víla nedbá o domácnost.* Přel. Jarmila Urbánková. Brno: Blok, 1976.

Chaloupka pod sněhem. Přel. Josef Vlášek. Praha: Albatros, 1977.

Legenda o Sibiru. Přel. Ludmila Kroužilová. Praha: Lidové nakladatelství, 1977.

Chaloupka pod sněhem. Přel. Josef Vlášek. Praha: Albatros, 1987. 2. vydání.

Ochočený koloušek. Přel. Ludmila Nováková. Sofia: Bălgarski chudožnik, 1987.

Ježek Pospíchálek a želva Loudalka. Přel. Hana Reinerová. Praha: Albatros, 1989. 2. vydání.

Smrt ptáka In. *Narodili jsme se jako draci.* Přel. Petr Mundeč. Boskovice: Nakladatelství František Šalé – Albert, 2003.

Česká dobová periodika a publikace zmiňující osobnost Emilijana Staneva:

Knižní výbor povídek E. Staneva. [zpráva]. Literární noviny, roč. 7, č. 25, 1958, s. 14–15.

[an.] [medailon]. Slovanský přehled, roč. 44, č. 7, 1958, s. 261–262.

URBAN, Zdeněk. *Emilijan Stanev.* [medailon]. Světová literatura, roč. 4, č. 4, 1959, s. 196–198.

URBAN, Zdeněk. *Hovoříme s překladateli bulharské literatury.* [rozhovor]. Bulharsko ve výstavbě, roč. 9, č. 7–8, 1960, s. 8.

URBAN, Zdeněk. *Nad novelou Emilijana Staneva.* [recenze]. Literární noviny, roč. 9, č. 34, 1960, s. 4.

[an.] [zpráva]. Tvorba, roč. 25, č. 28, 1960, s. 3.

URBAN, Zdeněk. *Nad dílem Emilijana Staneva.* In: STANEV, Emilijan. *Zloděj broskví.* Praha: Československý spisovatel, 1960, s. 67–70.

URBAN, Zdeněk. *Povídka a novela v popředí.* [medailon]. Literární noviny, poč. 10, č. 9, 1962, s. 9.

[an.] [medailon]. Slovanský přehled, roč. 49, č. 4, 1963, s. 212.

[an.] [zpráva]. Literární noviny, roč. 12, č. 38, 1964, s. 12.

[an.] [zpráva]. Kulturní tvorba, roč. 3, č. 20, 1965, s. 2.

[an.] [medailon]. Rudé právo, roč. 51, č. 37, 1971, s. 8.

[an.] [medailon]. Tvorba, roč. 32, č. 42, 1972, s. 12.

DINEKOV, Petár. *Od legendy k pravdě.* In: STANEV, Emilijan. *Legenda o Sibiru.* Přel. Ludmila Kroužilová. Praha: Lidové nakladatelství, 1977, s. 150–155.

URBAN, Zdeněk. *Tvůrčí cesta Emilijana Staneva*. [medailon]. *Tvorba*, roč. 18, č. 7, 1977, s. 14.

URBAN, Zdeněk. In: DOROVSKÝ, Ivan a kol. *Slovník spisovatelů, Bulharsko*. Praha: Odeon, 1978, s. 408–409.

URBAN, Zdeněk. *Za Emilijanem Stanevem*. [medailon]. *Tvorba*, roč. 38, č. 15, 1979, s. 2.

URBAN, Zdeněk. In: DOROVSKÝ, Ivan. *Slovník balkánských spisovatelů*. Praha: Nakladatelství Libri, 2001, s. 561–562.

DOROVSKÝ, Ivan. *Bulharská literatura u nás*. In: *Narodili jsme se jako draci*. přel. Petr Mundeš. Boskovice: Nakladatelství František Šalé – Albert, 2003, s. 14–15.

7. Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo podat analýzu a interpretaci vybrané novelistické tvorby Emilijana Staneva. Díla byla vybrána tak, aby postihla více aspektů autorova stylu a mohla tak podat obsáhlejší výpověď o tvůrčově literární činnosti. Mým záměrem bylo těchto pět novel, tematicky čerpajících z rozdílných období a historického pozadí, srovnat s obecnými rysy novely a najít společné znaky, které díla spojují. Za neméně důležitý cíl mé práce považuji recepci a reflexi Stanevovy tvorby v českém a slovenském prostředí.

Po interpretační a analytické části pěti novel nacházím v těchto dílech několik společných aspektů. Emilijan Stanev se rád dotýkal bulharské historie a dával ji ve spojení s lidskými příběhy reálný obraz. Ve svých novelách nebyl prvoplánový, ale vždy bylo možné nalézt hlubší smysl, či dokonce poslání. Jako epik ženského cítění a vnímání detailně pronikl do nitra svých hrdinek v *Cizinci*, *Zloději broskví* a *Černoušce*. Tyto tři novelistická díla váže dohromady pohled na mateřskou lásku a její projevy. I přes velmi odlišné osudy všech postav je toto vyjádření touhy po mateřství znatelné. Hrdinka *Cizince* Anna se postaví proti svým vnitřním dobrodružným tužbám a smyslem jejího života se stane výchova dítěte; Elisaveta ze *Zloděje broskví* nikdy neokusila krásu mateřství a celým literárním dílem je prostoupena ona zoufalá prázdnota plynoucí z nenaplněného života; liščí protagonistka *Černouška* poznává zprvu krutost své matky a během celého svého putování objevuje koloběh života a přírody, kdy se posléze také stává matkou s pravým vroucím citem a prodlužuje tak svůj rod.

Způsob, jakým jsou vnímány ženy ve Stanevových novelách, je také značně podobný. Ženské hrdinky jsou většinou podružené muži a svá přání a tužby ukrývají hlouběji ve své duši. Stejně jako Anna, Elisaveta ani Marina nejsou vzpurnými ženami a ve svých činech se nechávají velmi ovlivnit mužskými protějšky, ačkoli některé z nich se tomuto stereotypu nakonec postaví.

Schéma klasické novely Stanev nejvíce používá v díle *Zloděj broskví*. Dramatický a spádový konec lze ovšem najít i v *Cizinci* a novele *Za tichého večera*. Díla jsou si blízká rafinovaně propracovanou kompozicí a redukováným počtem postav. Odlišně působí do jisté míry obsáhlejší *Trnovská princezna* a *Černouška*. Děj nemá tak dramatický spád a je postupně rozvíjen bez konečného bodu zvratu. V *Trnovské princezně* také příliš nefunguje úspornost vyprávění, kdy je do příběhu zařazeno větší množství postav a okolní prostředí a události jsou líčeny bohatým jazykovým způsobem, kde se Stanev blíží „malému“ románu. Všem příběhům je ale společná práce s náznakem a symbolické zvýznamňování motivů.

Za velkou část námětů svých novel posloužila Stanevovi historie sama. Zajímal se citelně o obraz Bulharska v nedávné minulosti společně se sociální problematikou. Historický kontext vstupuje do Stanevových novel nezdědkakdy – ve vyobrazení bulharské společnosti v horizontu všech historických mezníků počátku dvacátého století (ve *Zloději broskví*, *Trnovské princezně* a *Za tichého večera*). Jak jsem již zmínila ze začátku, různorodost Stanevovy tvorby byla jeho velkou předností. Rozličné a barvitě typy novel uvedl příklad animalistické prózy v *Černoušce*, sociálních a společenských vztahů v *Trnovské princezně*, odvahy a hrdinství v díle *Za tichého večera*, mateřského citu v *Cizinci* a tragického milostného vzplanutí ve *Zloději broskví*.

Část interpretační byla v této bakalářské práci rozšířena o představení obrazu o osobnosti Emilijana Staneva u českého a slovenského publika. Po prostudování dostupných dobových periodik docházím k závěru, že osobnosti Emilijana Staneva nebyla věnována větší pozornost a veškeré dohledatelné informace jsou povrchními zprávami o autorově tvorbě. S téměř identickými příspěvky Zdeňka Urbana se čtenář setkává jak na stránkách novin a literárních časopisů, tak v doslovu Stanevovy nejúspěšnější novely *Zloděj broskví*, která by zasluhovala hlubšího probádání a odezvy.

Jak jsem již avizovala v předchozí kapitole, jen malé množství literárněvědných bulharistů se věnovalo osobnosti Emilijana Staneva. To ale nemění nic na tom, že počet přeložených děl je nadprůměrný ve srovnání s překlady dalších významných bulharských literátů.

8. Bibliografie

Primární literatura:

Bulharsko v povídce. Praha: Družstvo Dílo, 1950.

STANEV, Emilijan. *Чернишка. Избрани повести.* София: Народна младеж, 1967.

STANEV, Emilijan. *Černouška.* Praha: SNKLU, 1964.

STANEV, Emilijan. *Делници и празници.* Sofija: Chemus, 1945.

STANEV, Emilijan. *Крадецът на праскови.* София: Издателство Тилиа, 1998.

STANEV, Emilijan. *Търновската царица.* София: Държавно военно издателство, 1974.

STANEV, Emilijan. *В тиха вечер.* София: Народна култура, 1948.

STANEV, Emilijan. *Zlodej broskýň.* Bratislava: Smena, 1974.

STANEV, Emilijan. *Zloděj broskví.* Praha: Československý spisovatel, 1960.

Sekundární literatura:

CANEV, Georgi a kol. *Речник на българската литература III. П–Я.* София: Издателство на Българската академия на науките, 1982, s. 345–351.

DOROVSKÝ, Ivan a kol. *Slovník spisovatelů, Bulharsko.* Praha: Odeon, 1978.

DOROVSKÝ, Ivan. *Slovník balkánských spisovatelů.* Praha: Nakladatelství Libri, 2001.

ILIEV, Stojan. *Българската мадона.* София: Издателска къща Христо Ботев, 1998.

JANEV, Simeon. – KOLEVA, Petja. *Атлас на българската литература 1944–1968. Книгите, критиците, авторите, нови периодични издания.* Пловдив: ИК ЖАНЕТ-45, 2006.

PANTELEEVA, Nina. *Емилиян Станев. Литературно-критически очерк.* София: Отечество, 1980.

RADEVA, Živka. *Емилиян Станев (1907-2007). Библиография.* Велико Търново: Народна библиотека „П. Р.Славейков“ – Къща-музей „Емилиян Станев“, 2007.

SARANDEV, Ivan. *Емилиян Станев.* София: БАН, 1977.

SARANDEV, Ivan. *Емилиян Станев. Литературни анкети.* София: ИК ЛИК, 2007.

STANEV, Emilijan. *Legenda o Sibirinovi.* Praha: Lidové nakladatelství, 1977.

STANEV, Emilijan. *Lesnou stopou.* Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1961.

STANEV, Emilijan. *Stopy v lese.* Praha: Svoboda, 1973.

STANEV, Emilian. *Výbuch II.* Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1980.

ŠIŠOVA, Magdalena. *Речник по нова българската литература 1878–1992.* София:

Хемус, 1994.

TÁBORSKÁ, Jiřina. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, 1974.

TĚSNOHLÍDEK, Rudolf. *Liška Bystrouška*. Doslov, autorův životopis a ediční poznámku napsal Vladimír Bystrov. Praha: Nakladatelství Bystrov & synové, 1995.

ZAREV, Pantelej a kol. *История на българската литература. Т. 4*. София: Издателство на Българската академия на науките, 1976.

Další literatura k tématu:

BAKLOVA, Katja. *Речник по нова българска литература (1978 –1992)*. София: Хемус, 1994.

BOGDANOV, Ivan. *Енциклопедичен речник на литературните термини*. София: Издателство Петър Берон, 1993.

ČÍŽKOVÁ, Marta, In: HRALA, Milan a kol.. *Slovník spisovatelů, Sovětský svaz II (L–Ž)*. Praha: Odeon, 1978.

IGOV, Svetlozar. *Кратка история на българската литература*. София: Просвета, 1996.

MENCLOVÁ, Věra - VANĚK, Václav a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2000.

MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2004.

Narodili jsme se jako draci. Antologie bulharské moderní povídky. Boskovice: Nakladatelství František Šalé – Albert, 2003.

РЕТШИИЕК, Miroslav. *Nad cestami povídky*. In: *Česká povídka 1918–1968*, Praha: Československý spisovatel, 1968.

Речник на литературните термини – А-Я. София: Наука и изкуство, 1973.

RYCHLHK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2002.

ŠIMŮNKOVÁ, Eva a kol. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984.

Internetové zdroje:

Къща музей "Емилиян Станев". Webdesign and support © Studio Sunstorn VT. Dostupné z: <http://www.emstanevmuseum.org/biography.htm>

KENETY, Yveta. *Bulharský disident Georgi Markov*. copyright 2010 Na východ. Roč. 2001, č. 5. Dostupné z: <http://www.navychod.cz/articles.php?id=5b5f8e6a-8e8c-11df-aa30->

Ron Edmonds © 2012 The Ernest Thompson Seton Pages. Dostupné z:
<http://etsetoninstitute.org/biography/>

Ústav Dálného východu. *Glosář odborných termínů*. Copyright © 2010 FF UK. Dostupné z:
<http://udlv.ff.cuni.cz/oppa/glosar.html>.

Periodika:

- Балкански преглед, г. 1948, кн. 5–6.
Bulharsko ve výstavbě, roč. 9, č. 7–8, 1960.
Kulturní tvorba, roč. 3, č. 20, 1965.
Literární noviny, roč. 7, č. 25, 1958.
Literární noviny, roč. 9, č. 34, 1960.
Literární noviny, roč. 10, č. 9, 1962.
Literární noviny, roč. 12, č. 38, 1964.
Родна реч, г. 1964, № 10.
Rudé právo, roč. 51, č. 37, 1971.
Slovanský přehled, roč. 44, č. 7, 1958.
Slovanský přehled, roč. 49, č. 4, 1963.
Světová literatura, roč. 4, č. 4, 1959.
Tvorba, roč. 25, č. 28, 1960.
Tvorba, roč. 32, č. 42, 1972.
Tvorba, roč. 18, č. 7, 1977.
Tvorba, roč. 38, č. 15, 1979.